

KADINLARIN MÜCADELESİ, MÜCADELENİN KADINLARI

Ezgi Şanlı

MarkSist
Sınıf Mücadelesinde **Tutum**

Kadınların Mücadelesi, Mücadelenin Kadınları

Mart-Haziran 2017

marksist.com

e-broşür dizisi: 15

I

Binlerce yıl önce, geçmişin insanlığın ortak hafızasında artık silik ve karanlık olan bir dönemde, toplum sınıflara bölündü. O zamanlardan bu yana toplumda her zaman bir egemen sınıf ve bir ezilen sınıf oldu. Üretim biçimleri değişti, egemen sınıflar değişti, dün köle bugün işçi dense de emekçilerin ezilmesi ve sömürülmesi hep devam etti. Kadın ise her dönemde insanlığın ezilen cinsi oldu. Kadının ezilmişliği, geri bıraktırmışlığı, capcanlı hayatın dışına itilmişliği, sindirilmişliği, susturulmuşluğu, yok sayılmışlığı hiç değişmedi. Her zaman erkekten farklı, çerçevesi çizilmiş görev ve sorumlulukları, aileye ve erkeğe karşı sorumlulukları oldu. Sınıflı toplumların ve erkek egemen anlayışın hüküm sürdüğü binyıllar boyu kadın kimliği aşağılandı. Kadının yüreğine, yeteneklerine, hayallerine, ruhuna, varlığına prangalar vuruldu. Yarattığı tüm yanlısamalara rağmen kapitalizm de kadınlara aynı kaderi dayattı. Üstelik emekçi kadını, hem sınıfı hem de cinsi nedeniyle çifte ezilmişlik cenderesine hapsetti.

Binyıllardır kadına vurulan prangaların yükünü atmak, zincirleri kırmak, bu zincirlerin yara tutmuş, nasırlaşmış izlerini silmek, zincir vuranların karşısına dikilmek elbette kolay değildir. Ama tarihin en karanlık dönemleri bile ezilen sınıfların kadınlarının bu zorluklarla baş etmeyi göze almaktan kaçmadığı, erkeklerle birlikte sömürsüz, eşitlikçi bir toplum için mücadele ettiği, dişe diş savaştığı örnekler barındırır. Köle ayaklanmalarının eli yabalı kadın savaşçıları, Osmanlı'ya başkaldırıp kılıçlarıyla ve yürekleriyle savaşan at sırtındaki Bedreddin'in yoldaşı hakikat bacıları, Avrupa'yı sarsan 1848 devrimlerinde, Paris Komünü'nde kadınların güçlendirdiği barikatlar birer gerçektir.

Aynı ölçüde kuvvetli bir başka gerçek kapitalizmin kadının ve insanlığın kurtuluşu için zemini hazırladığıdır. Kapitalizmin tarih sahnesine çıkmasıyla birlikte kadınların mücadelesi bambaşka bir boyut kazandı. Ezen sınıfın kadınlarının erkekleriyle çelişkileri giderek çözülürken burjuva erkekle burjuva kadın önemli oranda eşitlendi. Emekçi kadınların kapitalist sömürü ve

erkek-egemen toplum yapısı nedeniyle karşı karşıya kaldığı sorunlarla derinleşerek devam etti. Tarihin hiçbir döneminde egemen sınıfın kadınlarıyla emekçi sınıfın kadınlarının sorunları bir ve aynı olmadı. Oysa burjuva ve küçük-burjuva feminist yaklaşımlar, sınıfsal ayrımları atlayarak “kadın sorunu” adı altında tüm sınıflardan kadınların ortak çıkarlarına vurgu yapmakta ve çözümünü de tüm kadınların tüm sınıflardan erkeklere karşı mücadelesinde ve dayanışmasında görmekte-dirler. Burjuva kadınla emekçi kadını “kadın” başlığı altında kol kola sokmaya çalışan bu anlayış, gerçekte sorunu bulanıklaştırmakta ve emekçi kadınları gerçek çözümden uzaklaştırmaya hizmet etmektedir.

Marx’ın kapitalizmden sınıfsız toplumlara geçişin yolunu göstermesiyle onun öğretisine bağlanan devrimci kadınlar bu tahrifata karşı mücadele yürüttüler. İşçi sınıfının kadınlarını, yalnızca erkek egemenliğine değil kapitalist sömürüye karşı da işçi sınıfının talepleriyle, işçi sınıfının mücadele yöntemleriyle birleştirip mücadeleye sevk etmeye çalıştılar. Kadın işçileri sosyalizm mücadelesinin içine çekmeye çalıştılar. Kadının kurtuluşu mücadelesini işçi sınıfının kurtuluşuna bağlayan ve bu uğurda korkusuzca mücadele eden, devrim yolunda değişip dönüşerek ilerlemeyi ödevi bilen nice kadın önder hayatını sınıfsız bir toplum mücadelesine adadı. Laura Lafargue, Elenaor Marx-Aveling, Adelheid Popp, Clara Zetkin, Rosa Luxemburg, Yelena Dmitriyevna Stassova, Aleksandra Kollontay, Inessa Armand, Anna ve Maria İlyiniçya, Nadejda Krupskaya, Zehra Kosova, Behice Boran, İKD’nin kızıl çatkılı kadınları... Bu kadınlar ve daha pek çokları toplumun dayattığı kadın kimliğinin aksine dünyayı değiştirme mücadelesinin orta yerine attılar kendilerini. Ateşten sınavlarla bilendiler, mücadelenin silahlarını bildiler. Onların paha biçilemez emeklerini anlamadan, geçirdikleri sancılı dönüşümü kavramadan, ne kadar zahmetli de olsa bu dönüşümü yaşamak için bilinçli bir çabaya girişmeden bu kadınların başardıklarını başarmak, miraslarına sahip çıkmak mümkün olmayacaktır.

Bu bilinçle, içinde bulunduğumuz Mart ayını bir vesile haline getirerek, hem emekçi kadınların tarihsel mücadelesinin simgelandığı 8 Mart’ı anmak, hem de işçi sınıfının mücadelesinin yiğit kadınlarının anılarını bir kez daha bilince çıkartmak boynumuzun borcudur.

8 Mart: ortak bir mücadele ve dayanışma günü

1850'li yıllarda New York tekstil fabrikalarıyla doluydu. İşçiler aşırı çalışma nedeniyle sağlıklarını, yaşam sevinçlerini ve canlarını kaybediyorlardı. Özellikle kadın ve çocuk işçiler büyük acılar çekiyorlardı. 8 Mart 1857'de, bir tekstil fabrikasında 40 bin kadın dokuma işçisi greve başladı. İstedikleri, daha iyi çalışma koşullarıydı. Çalışma saatlerinin kılalmasını ve eşit işe eşit ücret talep ediyorlardı. Grevin militanlığı ve işçi kadınların talepleri hızla palazlanan tekstil patronlarını korkuya sürükledi. Polis işçilere saldırdı. Fabrikada yangın çıktı ve içeride kilitli olan 129 kadın işçi yanarak can verdi. Bu katliam büyük öfke yarattı. İşçilerin cenaze törenine on binlerce kişi katıldı. Zaman bu acıyı ve öfkeyi unutturamadı.

53 sene sonra 1910 yılında, Danimarka'nın başkenti Kopenhag'da İkinci Enternasyonale bağlı Sosyalist Kadınlar Konferansı toplandı. 17 ayrı ülkeden gelen sosyalist kadınların gündeminde çalışan kadınların hayatlarını çekilmez kılan sorunlar vardı. Kadınlar için oy hakkı gibi demokratik hakların elde edilmesi hedefiyle verilecek mücadeleler vardı. Yaklaşan ve milyonlarca can alacağı belli olan savaşa karşı doğru tutumun belirlenmesi ve mücadelenin örgütlenmesi vardı. Yoğun tartışmalar arasında emekçi kadınlar için dünya genelinde ortak bir mücadele ve dayanışma günü tayin etme çabası toplantıyı daha da anlamlı ve tarihi kılıyordu. Başta Almanya Sosyal Demokrat Partisi'nden Clara Zetkin olmak üzere bu konferansta konuşan sosyalist kadınlar böyle bir mücadele gününün belirlenmesinin öneminden söz ediyordu. Zetkin, 1857'deki tekstil fabrikası yangınında ölen kadın işçiler anısına, 8 Mart'ın Uluslararası Emekçi Kadınlar Günü olarak kutlanmasını önerdi. Öneri coşkuyla kabul edildi. Zetkin ve yoldaşlarının kararı tüm Avrupa'ya yayıldı.

Hemen ertesi yıl gerçekleşen 8 Mart gösterileri büyük bir başarı kazandı. Her yerde toplantılar ve mitingler düzenleniyor, kadınlar çocuklarını eşlerine bırakıp bu toplantılara koşuyorlardı. Elllerine pankartlarını alıp sokağa çıkıyor, polisi şaşırtan bir militanlık sergiliyorlardı. Pek çok ülkede yükselen mücadelelerle emekçi kadınların çifte ezilmişliği yok etme, dünyayı değiştirme isteği inkâr edilemez bir biçimde ortaya çıkıyordu. Bu kadınlar sadece 1857'nin kurbanlarının değil Komün saflarında savaşmak için ileri atılan kadınların da taze anılarını hafızalarında capcanlı tutuyorlardı. Onların özelemlerini ve sömürüye olan kinlerini yüreklerinde duyuyor, mücadeleyi büyütüyorlardı.

Böylece 8 Mart emekçi kadınların ellerinde can buldu. Uluslararası Emekçi Kadınlar Günü olarak işçi sınıfının kadınıyla, erkeğiyle, bir yandan cins ayrımcılığına ve kapitalizmin katmerli sömürüsüne; diğer yandan her türlü zulme, militarizme ve emperyalist savaflara karşı, barış, özgürlük ve eşitlik için verdikleri mücadelenin simgelendiği bir gün oldu.

Aradan geçen yıllar içinde burjuvazi, başka bir 8 Mart hikâyesi yaratmaya çalıştı. 1972'den bu yana 8 Mart "Kadınlar Günü" olarak sunuluyor. Her yıl 8 Mart yaklaşırken caddelerin billboardlarını, televizyonların ekranlarını, gazetelerin sayfalarını kadınlara yönelik reklâmlar, haberler, raporlar kaplıyor. "Değer verilen" kadınlara taksitle estetik ameliyat, değerli taşlarla süslenmiş takı, giyim-kuşam, yemek-tatil "hediye etme" fırsatları; kadınları "şımartma" çağrıları; kadınlara şiddet değil sevgi gösterme, kadını koruma mesajları; kadınların erkeklere göre dezavantajlarının, erkeklerle eşit olmamalarının ne denli üzücü olduğu açıklamaları ve yakalarda mor kurdeleler eşliğinde tüm kadınların "kadınlar günü" kutlanıyor. Burjuva kadınların gösterişli toplantıları haberlere konu oluyor. Kadınların iş dünyasında, burjuva siyasette daha fazla yer alma talepleri çok can yakıcı talepler olarak öne çıkarılıyor. 8 Mart'ın şanlı tarihi ve 8 Mart'a can veren mücadelelerin karşılanmış olmaktan uzak temel talepleri ise yerin yedi kat altına gömülmek isteniyor. Emekçi kadınların kahır dolu yaşamları, sorunları, özlemleri yok sayılıyor.

İşte burjuvazi büyük bir marifetle işçi sınıfının kanlı mücadeleler pahasına elde ettiği ne varsa böyle el koyuyor, içini boşaltıyor, tatlı kârlarının kaynağı haline getiriyor. Kadınıyla erkeğiyle işçi sınıfını uyutup kendini bu sınıftan korumaya çalışıyor. İnsanlığın çektiği acılar bitmek bilmiyor. Burjuvazinin bu oyunlarını boşa çıkarmak, nihai mücadeleye hazırlanabilmek için işçi sınıfının tarihsel mücadele mirasına sahip çıkmak, bu deneyimlerle donanmak büyük bir önem taşıyor. Söz konusu olan binlerce yılın ezilmişliği ile acısı katman katman tortulaşmış emekçi kadınların mücadelesi ve bu mücadelenin tarihsel sembolleri ise daha büyük bir uyanıklık göstermek zorunludur. 8 Mart, bir dediği iki edilmeyen, şımarık, sömürücü burjuva kadınların değil, elleri nasırlı, yürekleri acılı emekçi kadınların günüdür. 8 Mart'ın hikâyesi ateş ve kanla yazılmıştır, bu ateşin harında yananlar, kanları dökülenler, her sınıftan kadınlar değil, emekçi kadınlardır. Emekçi kadınlara öncülük ederek onları büyük mücadelelere çekmiş komünist kadınlardır.

8 Mart'ı da yaratan ve yaşatan mücadelelerin büyümesi ve günümüze ulaş-

ması elbette yalnızca daha fazla sayıda kadının sanayiye katılmasıyla kendiliğinden gerçekleşmedi. Emekçi kadınlar zincirlerini onlara öncülük eden komünist kadınlar sayesinde kırarlar. Komünist kadınlar, çalışkanlıkları, adanmışlıkları, içtenlikleri, cesaretleri, yetenekleri, ışıltılı zekâları ve yaşam sevinçleriyle sınıfın öncü kadınlarına ilham verirler. Sınıfsız bir toplum yaratma davasına emekçi kadının gücünü katarlar. Mücadeleleriyle yolumuzu aydınlatan komünist kadınların yaşamları bu gerçeğin somutlanmasıdır.

Mücadelenin ve devrimin kadınları

Marx'ın kızları Laura ve Eleanor, komünizmi doğrudan Marx'ın eğitimiyle öğrenmişlerdi. Onlar aynı zamanda Engels'in de öğrencileriydi. Gençliklerinin tüm enerjisini komünizm davasına hasretmişlerdi. Babalarının ölümünün ardından işçi sınıfının mücadelesine daha sıkı sarıldılar. Engels'in Kapital'i tamamlayabilmesi için ellerinden geleni yaptılar.

Laura Marx, yine kendisi gibi bir komünist olan Paul Lafargue ile evlendi. Birinci Enternasyonal'de birlikte aktif görev aldılar. Marx'a büyük heyecan veren ve öğretisini doğrulayan Paris Komününün zaferi için mücadele ettiler. Laura şanslıydı, çünkü 1845 doğumluydu ve kardeşlerinin aksine Komünün zaferi için mücadele edebilecek yaşta idi. Komünün yenilgisinin ardından kocasıyla birlikte kovuşturmalar, tutuklamalar ve sürgünler yaşadı. Bu zorlu günlerde son evladını da hastalıktan kaybetti. Kocasını İspanya'ya kaçmak zorunda olduğu için acısını tek başına yaşadı. Ama yılmadı Laura, zorluklara rağmen tüm hayatını dolu dolu mücadeleyle geçirdi. Dizlerine kadar ça-

Jenny Marx ve kızı Laura Marx

mura bulanmış vaziyette sanayi bölgelerinde, işçi mahallelerinde çalışmalar yürüttü. İyi bir propagandacı, iyi bir ajitatör, iyi bir örgütçü ve Marx'ın sevgili kızı olarak işçilerin büyük saygısını kazandı. Broşürler kaleme aldı. En iyi yoldaşı olan kocasının tüm girişimlerinde ona yardımcı oldu.

1911 yılında Laura artık 66, Paul ise 69 yaşındaydı. Hem birbirlerini, hem yaşamı, hem de mücadelelerini tutkuyla sevmekten asla vazgeçmemişlerdi. Yorulmak nedir bilmeden enternasyonal mücadelenin bir parçası olmuşlardı. Ama ilerleyen yaşları ve hastalıklar nedeniyle artık komünizm davasına hakkıyla hizmet edemeyeceklerini, aksine yoldaşlarına yük olacaklarını düşünüyorlardı. Bu nedenle hayatlarına birlikte son verme kararı aldılar ve bunu uyguladılar. Arkalarında komünizmin bir gün mutlaka zafere ulaşacağına dair inançlarını dile getirdikleri, "Yaşasın Komünizm" diyerek bitirdikleri bir mektup ve mücadele deneyimleriyle dolu yaşamlarını bıraktılar. O sıralar Fransada olan Lenin ve Krupskaya bu iki büyük komünistin cenaze törenine katıldılar. Lenin orada yaptığı konuşmada duyduğu acı ve kederin yanı sıra işçi hareketinin gelişip güçlendiğini anlattı. Lafargue'ların inandıkları davanın bir gün mutlaka zafere ulaşacağını söyledi.

Eleanor Marx ablasından 10 yaş küçüktü. Ailesinin Tussy'si, babasının sağ koluydu. Genç yaştan itibaren işçi sınıfının enternasyonal mücadelesinin içinde yer aldı. İkinci Enternasyonal'in, önüne işçi kadınlar arasında çalışmayı koymasına için yoğun çaba sarf ediyordu. Enternasyonal kongresinde konuşmaları İngilizceye ve Fransızcaya çevirmekle görevliydi. Clara Zetkin'in kadın sorunu üzerine konuşmasını büyük bir heyecan ve özenle çeviriyordu. Konuşmanın ardından Engels'in çalışmaları hakkındaki düşüncelerini Clara Zetkin'e iletterek onu cesaretlendiriyordu.

Dinlediklerinin etkisiyle Clara'nın yanakları heyecanla kızarıırken Eleanor sadece gülümsüyor ve onun kafasına yeni yeni düşünceler, yeni yeni planlar sokuyordu.

Eleanor pek çok açıdan babasına benziyordu: Zekiydi, yaşam doluydu, açık sözlüydü, babasının mirasını tahrif etmek isteyenlere karşı acımasızdı. Marx'ın mirasına sahip çıktığını iddia ederek, onu ve yapıtlarını överek yazılar döktüren isim yapmış ünlü teorisyenlerin Eleanor'dan övgü beklediği olurdu. Eleanor, Engels amcasına sıklıkla, "bayım, siz Marx'tan hiçbir şey anlamamışsınız" dediğinde bu teorisyenlerin yüzünün aldığı ifadeyi anlatırdı. Dil öğrenme yeteneği de babasına benziyordu Eleanor'un. Tüm Marx ailesi ve Engels amcası gibi birçok dil öğrenmişti. Bu yeteneği sayesinde Yahudi işçilere seminerler vermek üzere İbranice öğrenmeye karar vermiş ve bunu başarmıştı. İşçiler bu seminerlere büyük bir istekle katılırlardı. Genç, neşeli ve iyilik saçan Elenaor, tüm yaşamı boyunca biriktirdiği her şeyi vermeye hazır, yorulmak bilmeden çalışarak fabrikaları, atölyeleri, barakaları ve evleri ziyaret ediyordu. Erkekler bu deneyimli savaşıya saygı duyuyor, kadınlar sırlarını ve dertlerini paylaşmaktan mutlu oluyorlardı. Çocuklar onun masallarına bayılıyorlardı. O kürsüye çıktığında işçiler onu dinlemeye, ona inanmaya hazırды. Daha gencecik bir kadına doğallıkla "annemiz" diyorlardı.

Mücadeleyle doldurduğu yaşamdan mutlu olmasını da biliyordu Eleanor. Clara Zetkin'in yardımıyla çıkardığı sosyalist kadın dergisinin her ayrıntısıyla şevkle ilgileniyordu. Her sayının basılmasının ardından Clara'yı koluna takıyor, bayilere gidiyor ve gazetenin bitmiş olduğunu görmenin mutluluğunu yaşıyordu. Israrla gazete almak istediğini söylüyor ve aldığı olumsuz yanıt karşısında numaradan sitem ediyordu. Emekçi kadın sendikası kurmak için çaba sarf ediyordu. Sanat ve edebiyatla ilgileniyordu. İşçi semtlerinde çalışıyordu. 8 saatlik işgünü mücadelesini örgütleyordu. Kitap yazıyordu ve daha pek çok şey yapıyordu. Eleanor 43 yaşında öldü.

Adelheid Popp, 1869'da Avusturyalı yoksul bir ailenin dindar kızı olarak küçük yaştan itibaren fabrikalarda çalışmaya başladı. Çocuk ruhuyla kiliseye gidiyor, dua ediyor ama hiçbir şeyin değişmediğini görerek üzülüyordu. Annesi onu zengin ve soylu hanımlara götürüyor, onlardan yardım istiyordu. Bir parça ekmek ve bir parça eski giysi alabildikleri zaman kendilerini şanslı hissediyorlardı. Annesinin tüm umudu Adelheid'a işi olan ve anlayışlı bir koca bulmaktaydı. Yoksulluk, şiddet, işyerinde taciz ve aşağılanma Adelheid'in

kaderiydi. Ta ki eline sosyalist yayınlar geçinceye kadar. Adelheid'in olağanüstü değişimi böyle başlayacaktı. Yaşamda yanıt bulamadığı sorular tek tek aydınlığa kavuşmaya başlayacaktı. O, büyük bir azimle öğrenmeye girişecek, eksiklikleriyle savaşmaktan kaçmayacaktı.

Adelheid, genç ve eğitimsiz bir işçi kadın olarak erkeklerle ait bir alan olarak görülen siyasette kadınların da yer alması gerektiğini gösterdi. Zaman zaman yüzlerce kişilik toplantılarda tek kadın olmayı göze aldı, zaman zaman toplantı salonunun bir köşesinde uyuyup kaldığı

için minik oğlunu kaybettiğini düşünerek büyük korku yaşadı. İşçi evlerini ziyaret etmek gerektiği zaman bunu yapabilecek tek kadın oydu, tüm yük omuzlarındaydı. Her yere yürüyerek gitmek zorunda kalıyordu. İşte bu çok yorucu oluyordu. Ama çalışmaları giderek meyvesini vermeye başladı. İşçi kadınlar hızla örgütlenmeye başladı. Engels bu çalışmaların ne denli önemli olduğunu bildiği için Adelheid'i evinde ziyaret etmekten ve çalışmalarında genç kadına zorluk çıkaran annesinin gönlünü almaya çalışmaktan geri durmayacaktı. Engels'i tanımayan, sosyalist idealleri anlamayan tutucu annenin yegâne tepkisi kızının çalışmalarını övüp duran bu adamın kızına koca olmak için çok yaşlı olduğunu homurdanmak olacaktı.

Adelheid tıpkı kendisi gibi bir sosyalistle evlenecek ve kocasının çok yardımını görecekti. Kocasını onun ilerlemesi için, mücadelesini daha da başarıyla yürütmesi için ev işlerinin ve çocuk bakımının yükünü üzerine alacaktı. Böylece Adelheid kadınların sendikalara üye olmasının önündeki engellerin kaldırılması için mücadele edebilecekti. İlerleyen yıllarda parlamentoya se-

çilecek ve kadınların mücadelesini orada da yükseltecekti. 1939'da Viyana'da öldüğünde yüreğinde emekçi kadınların kurtuluşu için yanan ateş hâlâ dipdiriydi.

Clara Zetkin, 1857'de Almanya'da zengin bir ailede doğmuş olmasına rağmen daha gençlik yıllarında yaşamını geleceğin sahibi olan sınıfla, işçi sınıfıyla birleştirmekten kaçınmamıştı. Geleceği işçi sınıfı kuracaktı ve kadının kurtuluşu için verilen savaşla insanın insan tarafından sömürülmesinin ortadan kaldırılması için verilen savaş bir ve aynı savaştı. O, sosyalizmi uzak bir ideal olarak değil, uğrunda savaşılması gereken bir amaç olarak gördü ve yaşamını bu amaca adamakta tereddüt etmedi. Kapitalist toplum düzenindeki kadınların ve annelerin içler acısı yaşamları Clara'da, emekçi kadınların, işçi sınıfının kurtuluş mücadelesine çekilmesi gerektiği, hatta işçi sınıfının zaferi için onların katılımlarının şart olduğu inancını pekiştirdi. Hemcinslerinin davaya kazanılması ve sosyalist eğitimleri için dört elle çalışmaya sarıldı. Marksizmi iyice öğrenmeye ve özümsemeye gayret etti.

Yaşamı mücadeleyle öylesine dopdoluydu ki dinlenmek için yaptığı şeyler bi-

le ruhunu ve inancını tazeleme çabasının bir ürünüydü. İşçi sınıfının büyük şairi Heinrich Heine'nin mezarını ziyaret etmek ve ölmeden önce mezar taşına yazılmasını vasiyet ettiği şiirini okumak bunlardan biriydi.

Bugün büyük bir devrimci önder olarak bilinen bu cesur devrimci kadın nice kadının yaşadığı sıkıntıları ve tutuklukları yaşadı. Luise Dornemann, *Adanmış Bir Ömür; Clara Zetkin* adlı biyografik çalışmasında Clara'nın yaşadıklarını şu şekilde aktarır: "Clara ilk kez Leipzigli yoldaşların ısrarlı ricaları üzerine, bir konuşma yapacaktı. İlk toplantının öncesinde adeta panik içerisinde bir korkuya kapılmıştı. Birçok konuşmacının ilk konuşması sırasında başına gelenler, –sonraları övgüler yağdırılacak olan– bu kadın konuşmacının da başına gelmişti. Yoldaşlarının önünde sözcükler boğazına düğümlenmiş, ölesiye bir utancın içerisinde tıkanıp kalıvermişti. Clara, «öyle bir duyguya kapılmıştım ki, adeta önümdeki masayla birlikte havada infilak eder gibi olmuştum. Fakat yoldaşlar bana dostça cesaret vermişlerdi. Böyle hissetmiş olmam hiç önemli değildi. Sonunda ipin ucunu yine yakalayabilmiş ve nihayet konuşmamı tamamlayabilmişim» diye anlatıyordu sonraları."

Clara'nın yaşadığı tek zorluk kalabalık içinde konuşma konusundaki tutukluğu değildi. Çok sevdiği kocası ve yoldaşı yatalaktı, iki çocuğu vardı, evin geçiminin ve işlerinin tüm yükü omuzlarında idi, yoksulluğun getirdiği hastalıklar bitmek bilmiyordu. Ama Clara, partisi ve işçi sınıfı içinde yürüttüğü mücadeleden geri kalmıyordu. Devrim idealine yürekten bağlanan bir kadın olarak illegal siyasi yaşamın dayattığı bütün zorluklara katlanıyordu. Zorluğun daha büyüğü ise sosyalist de olsalar erkeklerin önyargılarını kırmaktı. Reformizme karşı mücadele ederken, bir kadın olarak ve hem de genç bir kadın olarak ciddi parti işlerinden yeterince anlamadığı öne sürüldü ve basit işlerle yetinmesi istendi Clara'dan. Ama Clara'nın kitabında vazgeçmek yoktu. "O zamanlar hem kendisi hem de bütün proleter kadın savaşıçıları için şu sözünü beynine nakşediyordu: Yapamıyorum diye bir şey yoktur!" (Luise Dornemann, *age*)

O, her açıdan geliyor ve emekçi kadınları kararlılıkla işçi sınıfının mücadelesinde birleştiriyordu. Kadın yoldaşlarıyla beraber aynı kararlılığı emekçi kadınlara aşıyordu. Bu bilinçle İkinci Enternasyonal'in kuruluş kongresinde yaptığı konuşmayı şöyle bitiriyordu: "Erkeklerin yardımı olmaksızın, hatta çoğu zaman erkeklerin itirazına rağmen, kadınlar, sosyalizm bayrağının altına girmiştir; hatta şunu da itiraf etmek gerekir ki, bazı durumlarda kendi

iradelerinin dışında, salt ekonomik koşulların açıklıkla kavranmasıyla o yöne doğru istemsizce sürüklenmişlerdir. Fakat artık bu bayrağın altındalar ve orada kalacaklar da! Bu bayrağın altında eşit haklara sahip insanlar olarak kabul edilmek için savaşıacaklar.”

Rosa Luxemburg o bayrağın altındaki en yiğit kadın savaşçıydı, Clara'nın yakın dostu ve yoldaşydı. 1871'de, Paris Komününün patlak verdiği günlerde, o dönemde Çarlık Rusya'sının bir parçası olan Polonya'da doğdu. Lenin ve Krupskaya gibi devrimcileri de içeren Rosa'nın kuşağı en ağır baskıları, sürgünleri, ihanetleri, savaşları ve devrimleri görecektir, tarihin ateşiyle sınanacak bir kuşaktı. Rosa bu sınavlardan başarıyla geçecek ve “Kızıl Kanatlı Rosa” olarak anılmayı hak edecekti. O, duyarlı bir kız çocuğundan genç ve ateşli bir devrimciye evrilecek, Alman sosyal demokrasinin revizyonizmine ve büyük savaşın şafağında dünya işçi sınıfına ihanetine karşı büyük bir mücadele yürütecekti.

Alışıldık, sessiz ve itaatkâr kadınlardan değildir Rosa. Asidir, yeteneklidir, kime meydan okuduğunun farkındadır. Marksizmi tahrif edenlere, devrim fikrini belirsiz tarihlere öteleyenlere, savaş zamanında dünya proletaryasını birbirini boğazlamaya çağıran hainlere tahammülü yoktur. Tek başına kalsa da, hapisle cezalandırılrsa da hainleri teşhir etmekten kaçınmaz. Hainlere karşı amansızdır, onlarla uzlaşmayı reddeder. Aynı parti çatısı altında yıllarca birlikte mücadele ettiği ve öğretmenleri olarak gördüğü kişilerin ihaneti karşısında onlarla

dostluğunu keser. Clara gibi gerçek yoldaşlarına ve dostlarına karşı ise son derece müşfikdir. Clara'nın aşırı çalışma nedeniyle hırpalanmasına, hastalanmasına çok üzülür. Nadir çıkan fırsatlarda yoldaşını temiz hava soluyacağı, dinleneceği yürüyüşlere çıkarır. Tutsak edildiğinde dostlarına hapisneden sevgi, azim ve davaya inanç dolu mektuplar yazar. Onlara moral verir.

Rosa'nın yaşama duyduğu coşkulu sevgi, yüzeyselliğe ve yapmacıklığa duyduğu derin nefret, işçiler arasındaki enerjik çalışması, içten ve kararlı tutumları onu sevilen ve saygı duyulan biri kılar. İşçiler onunla konuşmayı, ona danışmayı, ondan öğrenmeyi isterler, ona güvenirler. Özellikle kadın işçiler... Bu sevginin bir göstergesi olarak Şubat 1916'da hapisneden çıktığında Rosa'yı çoğunluğunu kadınların oluşturduğu coşkulu bir kalabalık karşılar. Onu evinde de yalnız bırakmayan yüzlerce kadın çeşitli hediyelerle, çiçeklerle ona duydukları sevgiyi gösterirler.

Ertesi yılın Şubatında Rusya'da devrim patlak verir. Rosa, bir kez daha hapidir ama Rusya'da olup bitenleri coşkuyla izlemektedir. Lenin'den ve Bolşeviklerden öğrenmeye çalışmaktadır. Öte yandan Alman devriminin Rus devrimi için hayati önemde olduğu açıktır. Rosa hapisten çıkar çıkmaz kolları sıvar. Kadın ve erkek işçileri Alman devriminin zaferi için canla başla çalışmaya çağırır. Bu çağrılar burjuvaziye ecel terleri döktürür. Her ne şekilde olursa olsun Rosa'nın o ateşli yüreğini durdurmak ve sesini boğmak isterler. Rosa'nın korkusu yoktur. O kızıl bir güldür. Koparılsa da filiz vermeye devam edecektir. Önemli olan devrimin yaşamasıdır. Ve devrim her koşulda yaşayacaktır.

Alman devrimi yenilgiye uğradı, Rosa yiğit yoldaşı Karl'la birlikte katledildi. Ama devrimin bu yenilgisi ve Rosa'ların katledilişi burjuvazi için sadece geçici bir zaferdir ve asla son perde değildir. Ölümüne saatler kala devrimin asla yenilmeyeceğini, burjuvaziyi dehşet içinde bırakarak doğrulup yeniden ayağa kalkacağını yazmıştı Rosa. Onun ölümsüz satırlarıyla dile gelen devrim bir gün yeniden haykıracak: "Vardım, Varım, Var olacağım!"

II

Rosa Luxemburg'un katledilmesinin ardından toplanan Komünist Enternasyonel kongresinde Lenin, onun için "o bir kartaldı ve kartal kalacak" demişti. Kartallar ehlileştirilemez, kartallara boyun eğdirilemez. İşte Ekim Devriminin kadınları da tıpkı Rosa gibi birer kartaldı. Onlar ezilen sınıfların mücadelesinde, savaşın ve devrimin ateşinde pişerek doruklara havalandılar. Bolşevik Partinin ve muzaffer Ekim Devriminin lideri Lenin, kadınların devrim mücadelesine katılmasının, mücadele içinde olgunlaşıp güçlenmesinin ne denli önemli olduğunu derinden kavramıştı. Kadın yoldaşlarının bu uğurdaki çalışmalarına özel önem veriyor, onları teşvik ediyordu. Kadın olmadan devrim olmazdı. İşçi sınıfının sömürünün boyunduruğundan kurtulması için yürütülen tarihsel mücadele, yükseltilere havalanmayı göze alan o kartalların, kadınların emeği ve katkısı olmadan ilerleyemezdi.

Nitekim 1917'de, Rusya'da Çarlık istibdadının yıkılmasına ve işçi sınıfının iktidarı almasına giden yol emekçi kadınların 8 Mart eylemleriyle açıldı. Bolşevik kadınlar bu eylemlerin içinde, emekçi kadınların en önünde yer alıyordu. O sayede emekçi kadınlar büyük bir istikrarla politikleşmeye, örgütlenmeye, devrim hedefini berraklaştırmaya devam edecekler ve erkek sınıf kardeşleriyle beraber bir devrim gerçekleştireceklerdi. Bolşevik kadınlardan biri olan Kollontay kadınların o günlerdeki coşkusu şu sözlerle anlatacaktı: "Kadınlar, «çok büyük bir şey oluyor ve bizler hepimiz tek bir devrim çarkının küçük dişlileriyiz» inancıyla dolu olarak neşe içinde çalışıyorlardı."

Adları Ekim Devriminin önder kadroları arasında sayılan Bolşevik kadınlar, çok küçük yaşlardan itibaren değişim isteğiyle doluydular ve dünyayı insanların tümü için adil ve güzel yapacak gerçeği aradılar. Onlar mücadeleyi içtenlikle sevdiler. Gerçeği kararlılıkla savunmayı öğrendiler. Ve inançları da başardıkları da bu nedenle çok büyük oldu. İlk muzaffer proleter devrimin Rusya gibi geri bir köylü ülkesinde gerçekleşebilmiş olmasında tarihsel

koşulların yanı sıra Lenin'in ve Bolşevik Partinin payı tartışmasıdır. Ekim Devrimi, zor koşullara rağmen ortaya konulmuş çelikten bir devrimci iradenin ürünüdür aynı zamanda. Ancak devrimin içine doğduğu nesnel durum, Rusya'nın geriliği, dünya devriminin yardıma yetişememesi, bu koşulların zemin hazırladığı bürokratik karşı-devrim, son tahlilde yenilgiyi kaçınılmaz kıldı. Ekim Devriminin ardından yaşananlar devrimin hem erkek hem de kadın kahramanlarının hayatlarının son döneminde büyük acılar yaşamasına neden oldu. Ama tarih işte böyledir: Derslerini yenilgiler ve acılar pahasına verir. Sonraki kuşaklar dişle tırnakla kazıyarak açılmış yollardan yürüyerek ulaşırlar geleceğe. Ne ortaya konulan emek ne de çekilen acılar boşa gider.

Bolşevik kadınlar, burjuvazi ne kadar ağır bedeller ödetirse ödetsin, ne kadar büyük bir intikam girişiminde bulunursa bulunsun, kendilerini kurban olarak görmediler. Dünyayı değiştirme mücadelesinin içinde olmaktan büyük bir onur duydular. Kendi içlerine acımasızca bakmayı öğrendiler. Zincirlerini kırmanın, dünyayı ve zorunlulukları kavramanın, özgürleşmenin, geleceğin toplumunu inşa etmeye girişiminin mutluluğunu yaşadılar. Bu nedenle yaşananları unutmamak, Ekim Devriminin kahramanlarının bıraktığı dersleri özümsemek, devrimci önderlere, devrime, tarihe, yaşama, geleceğe vefalı olmaktır. Onların cüretlerini, zorluklara göğüs germe azmini, çelikten iradelerini kuşanmak geleceğin kuşakları için yürünecek yollar açmaktır. Bu yazı kapsamında Bolşevik kadınların tümünü anmak elbette mümkün değil, burada adı Ekim Devrimi ile özdeşleşmiş olanlardan bazılarının yaşamını ve mücadelesini kısaca hatırlatmakla yetineceğiz.

Nadejda Krupskaya, 1869'da doğmuştu. Onun kuşağı hem dünyada hem de Rusya'da büyük çalkantılara şahit olacak ve erken olgunlaşacak bir kuşaktı. Nadejda zekâsı ve sadeliğiyle dikkat çeken bir genç kızdı. Nadya'ya cazip gelen, insanların küçücük dünyalarını değiştirmek ve bütün bir toplum için yepyeni bir dünya kurmaktı. O, daha güzel bir dünya yaratmak için ne yapılması gerektiğine kafa yoruyordu. Çeşitli denemeler yapıyordu genç Nadya. Tolstoy'a ulaşmaya çalışmak bunlardan biriydi ama sonuç hayal kırıklığıydı. Tolstoy ona toplumsal kurtuluş yolunda yapılması gerekenler hakkında fikir değil, ütopyalar sunmuştu. Kısa süre sonra Marksizmle ve ardından Lenin'le tanışınca aradığı her şeyi bulacaktı Nadya. Küçük işçi çevrelerinde yaptığı eğitim çalışmaları sırasında karşılaştığı o kararlı ve inatçı adamlarla

hayatını birleştirdi. şÖyle diyecektir Nadya: “Marksizm, bir insanın isteyebileceği en büyük mutluluğu verdi bana: Bunlar nereye gidileceği bilgisi ve yaşamını bağladığın davanın nasıl sonuçlanacağını bilmenin verdiği huzurlu güven duygusuydu.”

Nadejda'nın bir arkadaşı onu şöyle anlatır: “Sürekli olarak toplumsal yaşamdaki adaletsizlikler üzerine kafa yorar, aramızda tartışırdık. Düşüncelerimiz hayatın ta içinden kaynaklanmakta, hassas genç ruhlarımızın coşkulu taleplerinden doğmaktaydı. Pek çok aydın Rus ailesinde gençlerin en cesur kesimi oldukça erken yaşta toplumsal huzursuzluk ve memnuniyetsizlik mikrobuna maruz kalmıştır. Bu mikrop kız arkadaşlarım arasında en çok Krupskaya'yı etkilemiştir. Herkesten önce ve asla geri dönülemeyecek şekilde görüşlerini kesinleştirmiş ve kendi izleyeceği yolu çizmiştir. Nadya, bir kere inandığı davaya veya kapıldığı duyguya ömür boyu kendisini adayan insanlardandı.”

Krupskaya'nın adanmışlığı Lenin'le yollarının birleşmesini sağlamıştı. Onlar birbirlerine her şeyden önce güçlü bir yoldaşlık bağıyla bağlanmışlardı. En zorlu yıllar, en gerilimli zamanlar bile onları davalarından döndürememişti. Politik kavgalar, yoldaşları ikna etme çabası Lenin'in sınırlarını yıprattıkça Krupskaya da bundan payını almaktaydı. Öyle zamanlarda bir müddet her şeyden uzaklaşırlardı. Ama her uzaklaşmanın ardından kavgaya hazırlıklı olarak dönerlerdi. Acı çekişmelerin yıprattığı sınırları demirden bir iradeyle güçlendirerek yeniden hedefe kilitlenirlerdi. Tüm bunlara rağmen Krupskaya ve Lenin sürgünde oldukları zaman bile neşe ve umut kaynağıydılar. Onlarla

tanışan, yakınlaşan insanların hayatına bir amaç için çalışma ruhu geliyordu. Herkes geleceğe hazırlanıyordu. Bezginlik ve tembellik yoktu.

8 Mart 1914'te Krupskaya ve Inessa Armand emekçi kadınlara seslenecek İşçi Kadın adlı derginin ilk sayısını çıkarırlar. 8 Mart 1917'deyse Uluslararası Emekçi Kadınlar Günü nedeniyle kadınlar Petrograd yollarında barış ve ekmek isteyerek gösteriler yaparlar. Bu gösteriler birkaç günde kitleleri sürükleyerek Çarlığı silip süpürecek olan gösterilerin başlangıcı olur. Bolşevik kadınların sistematik emeği, savaşın ve açlığın yıkıma sürüklediği işçi ve emekçi kadınların öfkesini büyütür, örgütlenme iradesini güçlendirir. Ekim Devriminin yolu bu kadınlarla açılır.

Hayatını hiçbir zorluğun kesintiye uğratamadığı bir mücadeleyle sürdüren Krupskaya, Lenin'in ölümünün ardından büyük bir acı yaşar ve Stalin tarafından içine hapsedildiği baskı ve yalıtılmışlık koşullarına rağmen gençlere Lenin'i, devrimi ve sovyetleri anlatmaya çalışır. Kaleme aldığı yazılarda ve anılarında Lenin ile birlikte kendisinin kaskatı insanlar olmadıklarını vurgular. Devrimin kahramanlarının mekanik kişilikler olarak gösterilmesine tepki gösterir. Örneğin, bir tiyatro oyununun ardından, Lenin'in yeni nesle doğru anlatılmadığını ifade eder. Kadınların devrimdeki rolünün yok sayılmasını şöyle eleştirir: "Birkaç sahne dışında işçiler biraz şematik gösteriliyor. Kadınlar yalnızca kız çocuklar, eşler, gelinler olarak gösteriliyor; fabrika ve işletmelerden kadın işçiler, Ekim Devriminde çok büyük rol oynamalarına karşın ortada gözüküyorlar."

Ömrünün son döneminde Stalinist bürokrasinin iktidarı ele geçirmesine tanık olan Krupskaya, 1939 yılının soğuk bir Şubat günü hayata gözlerini yumdu. Yaşamı ve geride bıraktığı yapıtlarıyla genç devrimcilerin yüreğine ve mücadelesine bir deniz feneri gibi ışık olmaya devam ediyor.

Klavdiya Timofeyevna Sverdlova, 1904'te Bolşevik Partiye üye olmuş gencecik ve adanmış bir devrimcidir. Hem 1905 hem de 1917 devriminde kilit bölgelerdeki parti çalışmalarında yer alır. Eşi ve en iyi yoldaşı Sverdlov'la birlikte Ural örgütündeki çalışmaları unutulmazdır. Ural parti örgütü, disiplin, adanmışlık ve Lenin'in programını kavrayıp hayata geçirmede diğer örgütlerden ayrılır. Sverdlov ve eşi Klavdiya'nın emek verdiği bu örgütün parti kongrelerindeki canlılığı, tartışmalara katkıları her zaman takdir görür.

Birlikte çalışmak, birlikte hapis yatmak ve sürgünler de demektir aynı

zamanda. Klavdiya Sverdlova ve eşi Yakov Sverdlov Perm Cezaevinde iki yıl birlikte yatarlar. Bu iki yıl süresince görüşmelerine sadece birkaç kez izin verilir. Sverdlov erkekler tarafında eğitim çalışmaları yaparken, bütün cezaevi gibi Klavdiya da kulağını mazgala dayar ve bu dersi tek kelime bile kaçırmadan dinlemeye çalışır. Adli ve siyasi mahpuslar çıt çıkarmadan işçi sınıfının mücadelesi, Marksizm ve parti politikaları üzerine konuşan Sverdlov'u dinlerler. Eğitim her an ve her koşulda devam eder. Sverdlova'nın cezaevinde bile her gün tazelenerek olgunlaşmasında bu derslerin büyük rolü vardır. Birbirlerinden uzak düştükleri de olur ve şifreli mektuplar gider

gelir arada. Ama bu zorlu yıllar boyunca ortak bir amacı paylaşmanın getirdiği bir açıklıkla anlarlar birbirlerini. Coşku ve sevgi dolu sözcüklerle anlattıkları yalnızca birbirlerine duydukları derin aşk değil, çalışmaların başarısı ve patlak vermesi beklenen devrime giderken yaşanan olumlu gelişmelerdir.

Ekim Devriminin ardından üçüncü Sovyet kongresi gerçekleşir. Yeni görevler nedeniyle Klavdiya ve Yakov, bir çalışma ofisine ve lojmana dönüştürülen eski Tauris Sarayına yerleştirilirler. Burada yoldaşlar olarak hep birlikte komün kurarlar ve sade bir yaşam sürerler. Çarlık döneminden kalan saray çalışanları bu yeni iktidarın geçici olduğunu, Çar'ın geri döneceğini düşünürler, bu sıradan proleterlere, devrimcilere alışamazlar. Sarayın tabağını çanağını, mumunu, masa örtüsünü iktidarın yeni sahiplerinden gizlerler. Çar geri döndüğünde ona bu eşyaların hesabını vermek zorunda kalacaklarını düşünürler. Ama zamanla bu durum değişir ve eşyalar tek tek ortaya çıkar. Sverdlova bu gözlemine eşine ve eşi de Lenin'e aktarır. Sverdlov da Lenin de sevinçlerini gizlemezler. Sovyet görevlilerinin lükse ihtiyaçları yoktur ve önemli olan o

eşyalar değildir. Ama emekçilerdeki zihniyet değişikliği önemlidir. Saray çalışanlarının tutumu Sovyet iktidarının güçlendiğinin ve kitlelerin Çar'ın geri gelmeyeceğini anlamaya başladıklarının işaretidir. Dört bir yanı burjuva ve karşı-devrimci düşmanlarla sarılı olan genç Sovyet iktidarının güçlenmesi, devrimin dünyaya yayılması umutlarının da güçlenmesidir.

Erkenden başlayan çalışma yorucudur ve gün, yoldaşlar gece geç saatte döndüklerinde birlikte yenilen yemekle biter. Sverdlova'nın eşi ve yoldaşlarıyla paylaştığı yemek sofrasında parti politikasının temel sorunları ve Sovyet iktidar organlarının çalışmaları zevkle tartışılır. "Birçok güzel düşünce, masadaki canlı, arkadaşça sohbetlerden doğmuştu" diye anlatır Sverdlova. Lenin'in, kendi kocasının ve tüm diğer yoldaşların yaşamı son derece sade ve gösterişsizdir. Yoğun bir tempo içinde çalışmayla geçen o gergin günler yoldaşça sıcaklıkla güzelleştirilir.

Klavdiya Sverdlova, bu büyük devrimci kadın, eşini bir grip salgını nedeniyle çok genç yaşta kaybeder. Bu kayıp başta Lenin olmak üzere tüm Bolşevikleri derinden üzer. Sverdlov boşluğu doldurulamayacak bir devrimcidir. Klavdiya, büyük bir acı yaşasa da en iyi yoldaşı olan Sverdlov'u ve onun mücadelesini anlatma işine girer. Urallı Delikanlı'yı anlatır bu adı koyduğu kitabında. Büyük bir içtenlik ve canlılık taşar bu kitaptaki her bir satırdan. Satırlara dökülen anılar hem büyük bir devrimcinin yaşamının ve hem de ilk büyük muzaffer işçi devriminin dersleriyle bezelidir. İçten satırlarda ölümün acısı değil, başarılı bir devrimin getirdiği mutluluk ve onur vardır.

Yelena Dmitriyevna Stassova, 1873 doğumluydu. Ailesi Petersburg'un ilerici aydınları arasında sayılırdı. Henüz çok genç yaşta, 1898'de, Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisinin kuruluşunda yer aldı. 1890'lı yıllardan itibaren illegal çalışmanın içindeydi. 1903'te Bolşeviklerin ve Lenin'in tarafındaydı. Yelena Stassova, o yıllarda Eğitim ve Eğitim Araçları Gezici Müzesinde çalışmaktadı. Müzeyi Lenin'in partisinin yapılanması ve sağlamlaşması için illegal çalışmanın yasal tabelası olarak görmektedir. Krupskaya'nın müzeyi illegal görüşmeler için kullanmasına

yardımcı olmaktadır. Ve orada çalışan diğer kadınları Bolşevizme kazanmaya çalışmaktadır. Elbette örnek kişiliği ile bunu yapması hiç de zor olmayacaktır. Etkilediği isimlerden biri Aleksandra Kollontay'dır.

Kollontay Stassova'yı şöyle anlatır: "Müzedede çalışanlar arasında en çok Yelena Stassova'yı seviyordum. Bolşevik Partinin üyesi olarak parti içinde ve devrimci çalışmada gösterdiği hizmetlerin değerini zaman içinde daha iyi anladığımız Stassova, o zamanlar bizim için anlamlı ve akıllı yüzü, güzel saçları olan, yürekli, kendine güvenen, uzun boylu, ince, ilginç bir genç kızdı. İşini çok ciddiye alıyordu. Çevresindekilerden bir şey talep etmesini biliyor, onları çalışmaya sevk etmeyi beceriyordu. Birçokları ondan çekinirdi. Oysa birisi zora düştüğü zaman, hiç kimse Yelena Stassova kadar yardıma hazır olamazdı. Sonraları, çok sorumluluk gerektiren parti işleri üstlendi ve özellikle illegalite döneminde partinin birçok zorlukla baş edebilmesine yardımcı oldu. Defalarca hapse girdi, sürgünden kaçtı, genel olarak bir devrimcinin huzursuz hayatını yaşadı. 1917 devriminin ilk yıllarında parti sekreteriydi. Vladimir İlyiç Lenin ona saygı duyar, değer verirdi."

Stassova, müzedede birlikte çalıştığı ve partiyle tanıştırdığı Kollontay'a şu sözleri söyler: "Partinin önündeki büyük devrimci görevler için, iki koşulu yerine getiren herkes yararlı olabilir. Bu koşullardan ilki, partiyi sevmek, ikincisi disiplini korumayı öğrenmektir. Elbette Marx'ın artı-değer teorisini incelemeniz ve Lenin'in eserleriyle ilgilenmeniz yararlı, ama bu yetmez. Partiye bütün varlığıyla bağlanmak zorundadır insan. Bütün burjuva alışkanlıklar bırakılmalı, «rol» oynama ya da kendini ön plana çıkarma isteği alt edilmelidir. Küçük görevler verildiğinde gücenilmemelidir, çünkü parti çalışmasında önemsiz olan hiçbir şey yoktur. Çünkü küçük bir görevde yapılan hata büyük görevlere de zarar verebilir. Parti, öncelikle sizin son derece disiplinli bir parti üyesi olduğunuza ve siyasal görevlerinizi kendi görevleriniz haline getirdiğinize emin olmalıdır. Partimizi yeni kuruyoruz; ilk taşları koyuyoruz. Yönetici yoldaşlarımız yeteneğiniz olduğunu gördüklerinde, elbette size görev vereceklerdir. Ama orada hak etmeden bir «rol» oynamayı düşünüyorsanız, partiye girmeyin, Şura." Stassova'nın çağırıldığı ilk parti toplantısından sonra aldığı küçük görev nedeniyle önce hayal kırıklığı yaşayan Kollontay, Stassova'nın bu sözlerini hatırlayınca o "küçük görev"i coşkuyla yerine getirecek ve Stassova'ya her zaman minnet duyacaktır. O da çok özendiği Stassova gibi büyük bir devrimci kadın önder

olacak ve illegal parti çalışmasında yerini alacaktır.

Sverdlov, Krupskaya gibi isimlerle birlikte Bolşevik çizginin güçlenmesi için çaba sarf eden Stassova, 1917 Şubatında Çarlığın yıkılmasından sonra çalışmalara daha büyük bir heyecanla sarılır ve üstlendiği parti sekreterliği görevini başarıyla yürütür.

Stassova'nın birlikte çalıştığı pek çok kadın Bolşevik vardır. Kollontay'ın yanı sıra Nadejda Krupskaya ve Klavdiya Sverdlova da anılarında ona büyük yer verirler. Gösterişten uzak, her zaman sade giyinen, ilgi odağı olmaktan hoşlanmayan ama çalışkan ve neşeli bir kadındır Stassova. Onu çok seven yoldaşlarının neşe kaynağıdır. Devrimin gerçekleşmekte olduğu Eylül ve Ekim aylarında gece geç saatlere kadar koşturup çalıştıktan sonra Stassova'nın etrafındaki tüm yoldaşlar büyük bir gerginlik içinde olurdu. Olaylar hızla geliştikçe gerginlik ve yorgunluk da artardı. Ama Stassova hep neşeli kalmayı ve etrafındaki herkese neşe saçmayı iyi bilirdi. İşler bittikten sonra gece vakti aralarında Sverdlov'un, eşi Klavdiya'nın ve daha pek çok yoldaşın bulunduğu grup bir araya gelirdi. Klavdiya Sverdlova, yoldaşını şu sözlerle tarif ediyordu: "Yelena Dmitriyevna sayısız neşeli hikâye biliyordu ve iyi bir anlatıcıydı. İnsanların neşeliliği, gülüşler, şakalaşmalar, o günlerde hepimizin içinde bulunduğu insanüstü gerginliği iyi bir şekilde dengeliyordu. Kavga arkadaşları bir araya geldi mi neşeli ve canlı sohbetler başlardı."

Stalinist bürokrasinin gazabından kurtulan ender eski Bolşeviklerden biri olan Stassova, 1966'da hayata gözlerini yumar.

Aleksandra Kollontay, 1872 yılında kentli ve aristokrat bir ailede doğdu. Henüz 20 yaşında iken genç bir akrabası ile evlendi. Kocasına duyduğu sevgiye rağmen mutlu değildi ama hayatında eksik olan şeyin ne olduğunu henüz keşfedememişti. Çağının bir özelliği olarak pek çok genç gibi, pek çok aydın gibi, Çarlık istibdadından, aristokrasinin içinde bulunduğu çürümeden, toplumdaki değişim isteğinden etkileniyordu.

Kocasına eşlik ettiği bir iş gezisi sırasında on bin civarında işçinin çalıştığı Krenholm fabrikasını gezmek, oradaki işçilerin yaşadıklarına şahit olmak Kollontay'ın arayış içindeki ruhunun değişimini başlatacaktı. Çok sevdiği kocasına şöyle diyecekti aynı akşam: "Neden yalnızca beni düşünüyorsun hep? Dünyada çok daha önemli şeyler var, bugün çok derinden duydum bunu. Çevremizde böyle korkunç hayat koşulları ve insanlık dışı ilişkiler

egemenken, şimdiye dek olduğu gibi yaşamaya devam edemeyiz.” Kocasını, izlenimlerini sindirdikten sonra Aleksandra'nın eskisi gibi olacağını zanneder ama yanılmıştır. Eşini ve minicik bebeğini, Mişa'sını bırakmak pahasına Avrupa'ya gitmek, işçi sınıfının mücadelesinde olanlarla yana gelmek, eğitim almak düşüncesi sarar Aleksandra'nın benliğini. Eşini hâlâ sevmektedir ve bebeği henüz çok küçüktür. Onlardan ayrılma kararının verdiği acı büyüktür. Ama dünyayı değiştirme mücadelesinin bir parçası olma kararlılığı daha da büyüktür ve Kollontay bu kararından asla pişman olmayacaktır.

Kollontay'ın parti ile tanışması Yelena Stassova sayesinde olur. Birlikte çalıştıkları müzede Kollontay her zaman bu devrimci kadına özenmektedir. Onun yaşamının yolunu çizmiş, kararlı halinden etkilenmektedir. Onun gibi olmak istemektedir. Ve o gün gelir çatar. Stassova onu bir kenara çeker ve alçak sesle şöyle söyler: “Şura, Salı akşamı saat sekizde bir parti toplantısı için annemlerin evine gelin. Acilen bazı şeyler yapmak zorundayız. Partiye yararlı olabileceğiniz kanısındayım.” Kollontay'ın en büyük hayallerini gerçekleştirdiği serüven, bu heyecan verici sözlerle başlayacaktır ve o partiye gerçekten yararlı olacaktır. Bir müddet sonra Menşeviklerle yakınlaşsa da 1915'te Bolşevik Partiye katılacaktır ve Sovyet iktidarının ilk kadın bakanı olacaktır.

Kollontay, evliliği sırasında yaşadıklarının da etkisiyle kadın mücadelesine büyük önem vermektedir. 1905-1906 yıllarında burjuva kadın hakları savunucularına karşı mücadele kızıdır. O yıllarda kadın hakları

savunucuları kadın örgütlerinde sosyalist-Bolşevik kadınlara göre daha büyük bir ağırlık teşkil ediyorlardı. Toplantılara siyasal bilinçli işçiler, hizmetçiler, zanaatkârlar değil daha çok aydınlar ve öğrenciler katılıyor, bu da toplantıların havasını belirliyordu. Bolşevik kadınların kadın kulüplerinin toplantılarında tepki çekmeden propaganda yapabilmeleri çok zordu. Kadınlara örgütlenme konusunda yol gösterici kaynaklar yoktu. Krupskaya'nın Sablina takma adıyla 1901'de yayınlanan "Çalışan Kadın" broşürü Bolşevik kadınların tek beslenme kaynağıydı. Kadın işçiler arasında çalışma konusu Kollontay'ın kafasını derinden meşgul eden bir sorundur. Bu yıllarda Kollontay kadın sorunu üzerine halka açık konferanslar vermeye başlar. 1906'da Rosa ile karşılaşmasının ardından Alman Sosyal-Demokrat Partisinin Mannheim Kongresine ve sosyal-demokrat kadınlar konferansına katılır. Orada Clara Zetkin, Ottilie Baader, Margerete Wengels gibi sosyalist kadınlarla yaptığı tartışmalar işçi kadınlar arasında çalışma konusunda nasıl bir yol izlenmesi gerektiği konusunda ipuçları elde etmesini sağlar. Rusya'ya dönerken kafasında hazır bir plan vardır.

Ancak bu planı hayata geçirmek hiç de kolay olmayacaktır. O dönemde, burjuva kadın hakları savunucuları yayınları ve eylemlilikleriyle aydın ve öğrenci kadınların yanı sıra işçi ve köylü kadınları da etkiliyor, etraflarında toplamayı başarıyorlardı. RSDİP içindeyse kadın işçiler arasında çalışma sorunu yeterince kavranamamıştı, kadın çalışması yürütecek bir ekip yoktu. Polis baskısıya inanılmazdı. Kollontay hayatını anlattığı kitabında yaşadığı zorluklara şöyle değinmektedir: "Petersburg Komitesinin onayıyla, Parti içinde bir Kadın İşçiler Bürosunun kurulması konusunun kadın işçilerle tartışılacağı bir toplantı yapmaya yönelik ilk başarısız girişimi dün gibi hatırlıyorum. Petersburg Komitesi bize, söz konusu toplantıyı yapmamız için yer sağlamaya söz vermişti. Ne var ki birkaç kişiyle oraya gittiğimizde, toplantıyı yapacağımız yer kilitlenmekle kalmamış, üstelik hödüğün biri kapıya şunları yazmıştı: «Salt kadınlar için toplantı yapılmayacak. Yarın salt erkekler için bir toplantı var.» Bu davranışa kızan yanımızdaki işçilerden biri bizi evine davet etti. Kadın işçilerin örgütlenme toplantısını orada yaptık. Fakat sayımız çok az olduğu için Büro seçememiştik." Ama Kollontay bu sorunu parti gündemine ısrarla taşımaktan ve çalışmaktan vazgeçmeyecektir.

Yine 1907 ilkbaharında kadın işçilerin örgütlenmesi üzerine bir makale yazan Kollontay şöyle der: "Bu makaleyle birlikte kadınlar arasında çalışma

yürütmek için özel bir parti mekanizması oluşturulması sorunu nihayet ortaya atılmış oluyordu.” Aynı dönemde Tekstil İşçileri Birliğinde çalışmaya başlayan Kollontay kadınlar için bir dizi gösteri, toplantı, konferans örgütlemeye başlar ve bu çalışmalar sonucu fabrikalarda işçi kadınlarla ilişki kurabilecek bir grup oluşur. Bu grupta dokumacı Antonova, Bolşevik tekstil işçisi Anna Semyonova, terzi Solovyava ve Marusya Burko, matbaacı Klavdiya Nikolayeva, hastabakıcı Yefremova gibi yetenekli kadınlar yer alacaktı.

Kollontay, 1907 sonbaharında Stuttgart'ta yapılan I. Uluslararası Sosyalist Kadınlar Konferansına Rusya delegesi olarak katılır ve orada yeniden Clara Zetkin'le karşılaşır. Zetkin'in oportünistlere karşı mücadelesine tanık olur. Konferanstan döndüğünde kafasında artık tamamen olgunlaşmış bir plan vardır ve bu planı hayata geçirmek için sabırsızlanmaktadır.

1908 yılında “Kadın Sorununun Sosyal Temelleri” adlı kitabını yazar. Kısa bir süre sonra sürgün yılları başlar ve bu yıllar 1917'ye kadar devam eder. Bu dönem boyunca Almanya, İngiltere, Fransa, İsveç, Norveç, Danimarka, İsviçre, Belçika ve Amerika'da çalışır. Devrimci mücadelede pişer. Devrim sırasında Rusya'ya geri döner ve önemli görevler üstlenir. İç savaşın sonlarına doğru ortaya çıkan bürokratik eğilimlere karşı işçi demokrasisini korumak için İşçi Muhalefeti içinde yer alır. Bu nedenle ilerleyen yıllarda Stalin yönetimi tarafından diplomat olarak Avrupa'ya gönderilerek etkisizleştirilir. Kollontay 1952 yılında ölür.

Inessa Armand, 1874'te Paris'te müzisyen bir ailede doğmuştur. Çocukken teyzesinin yanında kalmak üzere Rusya'ya gönderilmesi kaderini belirler ve devrimci mücadeleyle tanışmasını sağlar. Inessa da pek çok Bolşevik gibi erken yaşlarda mücadeleye atılır ve daha ilk faaliyetlerinde Okhrana'nın ve polisin baskısı ile karşılaşır. 1905'te Papaz Gapon öncülüğünde Kışlık Saraya doğru yürüyen kitleye ateş açıldığı ve yüzlerce kişinin öldüğü Kanlı Pazar'ın ardından hapse atılır. Ev arkadaşı nedeniyle evde bulunan bir revolver (altıpatlar tabanca) onun hayatında önemli bir rol oynayacaktır. Revolver nedeniyle Narodnik olduğu düşünülecek ve o gün için bu, onu polisin gözünde daha “tehlikeli” yapacaktır. Bu tutuklamada kaldığı hapishane her türlü kötü muamelenin olduğu, gürültülü kalabalık bir yerdir. Burası bir zamanlar İlya Ehrenburg'un da kaldığı ve kötü koşullarını romanlarında anlattığı bir hapishanedir. Buna rağmen Inessa bu koşullarla baş etmeyi bilecektir.

Bu güzel kadının neşeli mizacı ve dinamizmi tüm yoldaşlarının takdirini kazanır. Kotov onunla ilgili olarak “Ondaki hayat tükenmez bir kaynaktan fışkırıyor gibiydi. O devrimin ateş topuydu” der. Elbette Lenin’le tanışmasının ardından Inessa’nın karakter özellikleri daha netlikle açığa çıkacaktı. Kısa zamanda Lenin ve eşi Nadya ile dost olacaktı. Dil ile ilgili becerileri etkisini gösterecek ve Krupskaya’nın çok fazla zaman ve enerjisini alan yurtdışı yazışmalarını üstlenerek büyük bir yükün altına girecekti.

Inessa mükemmel piyano çalışıyordu. İki saat boyunca notalara bakmadan Chopin, Bethoveen

gibi bestecilerin eserlerini çalabilirdi. Devrimci mücadelenin doğası onun bu zevkine ayırdığı vakti azaltacaktı. Onun kökeni ve entelektüel yetenekleri işçilerle bağ kurmasında ayağına dolanmayacaktı. Arkadaşı Elena Vlasova onunla ilgili olarak şöyle diyecekti: “Bölgemizde işçiler şeker fabrikalarından, fırınlardan ve tekstil endüstrilerinden. Çoğu okuma yazma bilmiyordu ve çok fakirlerdi. Inessa’nın güvensizliği yenme ve ilgilerini çekme konusunda izlediği basit bir yolu vardı. Bolşevikler ve Menşevikler arasındaki farklar hakkında konuşur ve bu insanların en cahiline bile konuyu anlaşılabilir hale getirirdi.”

Inessa Armand, emekçi kadınlar arasında yapılan çalışmalara büyük emek veriyordu. 1913-1914 yıllarında partinin tüm kadınları bir kadın dergisi çıkarılması konusunu tartışıyorlardı. Rabotnitsa adlı kadın gazetesi Lenin’in değimiyle “Armand’ın çabasıyla muhteşem ve enerjik bir şekilde” hazırlanmıştı. Krupskaya, Armand, Anna ve Maria İlyiniçna, Lyudmila Stal, Zinaida Zinovyeva dergiye emek veren isimler arasındaydı. Bu konuda edindiği tecrübeler Armand’ın devrimden sonra da kadın işçilerin

örgütlenmesi konusunda büyük görevler almasını sağlayacaktı. Bolşevik Partinin merkez komitesi onu bu yolda teşvik edecek ve görevlendirecekti.

Kızı Inna, Inessa'nın hem arkadaşı hem yoldaşıydı. O dönemde Inna gibi 70 bin kadın Kızıl Ordu'nun zaferi için cephe gerisinde görev alacak ve bunların iki bini ölecekti. Inessa'nın kızı aynı zamanda Lenin amcasının, Nadya teyzesinin de sevgili kızıydı. Zaman zaman önemli siyasi konularda Inessa ve Lenin'in fikir ayrılıklarına düştükleri olacak ve Lenin ona doğruları anlatmaktan yılmayacaktı. Bu fikir ayrılıklarına Inna da üzülecek, annesiyle onlar arasındaki fikir ayrılıklarının bir an önce çözülmesini isteyecekti.

1920'ye gelindiğinde geri bir ülkede gerçekleşmiş devrimin ve iç savaşın olanca yükü Bolşevik kadroların sırtındaydı. Bu yoğun çalışma Inessa'nın hastalanmasına yol açmıştı. Inessa Lenin tarafından iyileşmesi ve güç toplaması için Kafkasya'ya gönderilecekti. Ancak yorgun ve hasta Inessa iç savaşın devam eden çatışmaları nedeniyle yer değiştirmek zorunda kalacak ve bu esnada koleraya yakalanacaktı. Cenazesi 17 gün sonra Kızıl Meydan'da yapılan törenin ardından defnedilecekti. Yoldaşları Krupskaya ve Lenin onun için gözyaşı dökenecekti. Acılı çocuklarını teselli etmek de bu iki büyük devrimciye düşecekti.

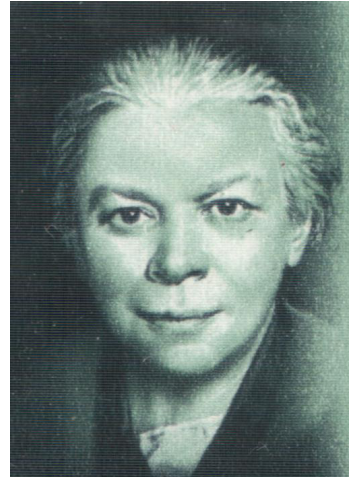
Anna İlyiniçna Yelizarova, Lenin'in ablasıydı. 1864'te doğmuştu. Onun gençlik dönemleri Narodniklerin örgütlendiği ve etkili olduğu yıllardı. Narodnikler, Çara, bakanlara ve polis şeflerine düzenledikleri suikastlarla halkın isyanına yol

açacaklarını ve kurtuluşun bu şekilde sağlanacağını düşünüyorlardı. Anna'nın kardeşi Aleksandr da onlardan biriydi ve Çara suikast eyleminin ardından inanmış bir devrimci olarak ölüme gitmişti. Anna'nın kardeşinin ve arkadaşlarının eyleminden haberi vardı ve o da sürgüne gönderilerek cezalandırıldı. Oğlunun asılmamak için af dilekçesi yazmasını isteyen annesi, Aleksandr'dan olumsuz cevap alınca "yürekli ol oğlum" demekle yetinmişti. Toplumdan dışlanmaya ve yoksulluğa katlanmıştı. Diğer evladının sürgün cezası almasının acısına katlanmıştı. Her zaman evlatlarının yanında olmuş, davalarını davası bilmişti. İşte Anna da annesi gibi güçlü bir kadındı. Kız kardeşi Maria ile birlikte ömrünün sonuna kadar devrim davasına hizmet edecek, kardeşi Lenin'in sağ kolu olacaktı. Yıllar boyunca çeviriler yapacak, dergiler çıkaracak, editörlük yapacak ve şifreli mektuplar çözecekti. Parti belgelerini ve mektuplarını gerekli yerlere ulaştırma işini üstlenecekti. Karl Liebknecht'in bazı yazılarını Rusçaya çevirecek, Lenin'in kitaplarını yayınlayacak, Pravda için bağış kampanyaları düzenleyecekti. Anna'nın yolu, bu faaliyetler sırasında sık sık hapisaneyeye düşecekti.

Devrimin arifesinde Astrahan'da sürgündeydi Anna. Sağlığı bozuktu, annesini yeni kaybetmişti ama inancı ve coşkusu yerindeydi. Devrimden hemen önce Lenin'in yanı başına dönecek, devrimin hazırlıklarında önemli rol üstlenecekti. 1935'te Moskova'da öldüğünde annesi Maria Ulyanova, kardeşi Olga ve kocası Yelizarov'un da bulunduğu Leningrad'daki Volkov mezarlığına defnedilecekti.

Maria İlyiniçna Ulyanova, 1878 yılında doğmuştu ve ağabeyi Aleksandr asılarak idam edildiğinde 9 yaşında bile değildi. Oğlunun tutuklandığı haberini alan annesinin telaşını, onları bırakarak kendisini oğluna götürecektir bir araba bulmaya çalışmasını, bir "terörist" annesi olarak kapılardan çevrilişini, acısını, çocuk yüreğiyle kavramaya çalışacaktı. Bu idam ve neden olduğu acılar Ulyanov kadınlarını korkutmak bir tarafa proleter devrim çizgisine hazırlayacaktı. Tıpkı devrimin önderi diğer Ulyanov gibi, Lenin gibi!

Maria, Lenin'in sevgili küçük kız kardeşiydi. Ama sadece kız kardeşi değil aynı zamanda hem yurtdışında hem de Rusya'da yakın çalışma arkadaşı ve yoldaşydı. 1898'de RSDİP'e üye olmuş ve o günden sonra tutuklamalar ardı ardına gelmişti. Bu nedenle 1904'te ağabeyi Lenin'in yanına İsviçre'ye gitti. Yıllar boyunca Lenin'in hayallerini paylaştı, Bolşevik Partiyi yaratma mücadelesinde onun yanında yer aldı ve devrim için birlikte ter akıttı.

Maria da diğer Ulyanov kızları gibi iyi eğitim almıştı. Anna ve henüz 19 yaşındayken tifo salgınında ölen Olga gibi dil öğrenme kabiliyeti vardı. Çeviriler yaptı ve Marx'ın Kugelma'n'a mektuplarını çevirdi. Devrim yaklaşırken daha büyük bir heyecanla çalışmalara ve partiye sarıldı. Devrimden sonra Pravda'nın sekreterliğini üstlendi. Kadın işçilerin sorunlarının Pravda'da yer almasını sağlayan yazılar kaleme aldı. 1929'a kadar gazetenin yayın kurulunda yer aldı.

Suikast girişiminin etkisiyle sağlığı bozulan Lenin'in dinlenip sağlığına kavuşması için çabaladı, ancak kısa zaman sonra ölüm döşegindeki Lenin'in bakımını üstlenmek Krupskaya'ya ve ona düşecekti. 1937'de öldüğünde o da Kızıl Meydandaki nekropole gömüldü.

III

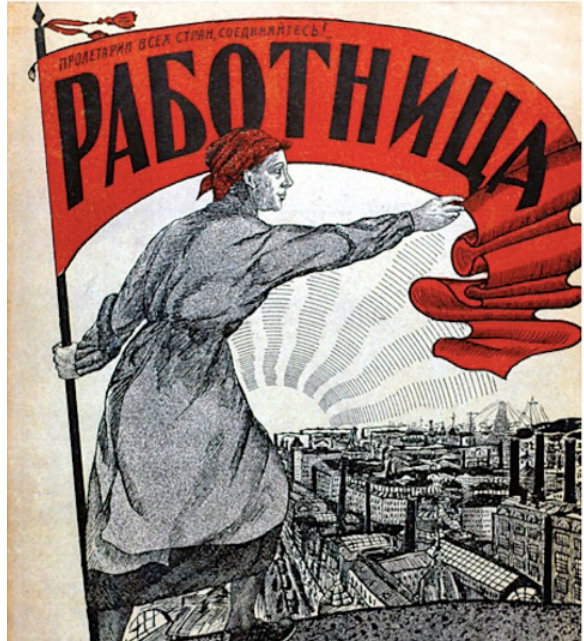
1880'li yıllarla birlikte Çarlık Rusyası'nda sanayinin gelişimi büyük hız kazanmış, bu durum işçi sınıfının kitesinin katlanarak artmasına neden olmuştu. Büyük şehirlerde artık büyük fabrika ve işletmeler görülmeye başlamıştı. Kadın hareketi de 1870'lerden itibaren cılız da olsa kendini çeşitli örgütlerle ifade etmeye başlamıştı. 1914'te patlak veren emperyalist savaşa Rus kadınlarının hayatında köklü ve derin bir değişim yaşanmasını sağlayacaktı.

Savaşın daha ilk aylarından itibaren çalışan erkeklerin neredeyse %40'ı cephelere gitmişti. Onların yerini kısa zamanda kadınlar aldı. Savaşla

birlikte ev içindeki görevlerinden kopan kadınlar fabrikalarda, hastanelerde, cephelerde, sokakta, yani dışarıdaki hayatta yerlerini aldılar. Rakamlar bu durumu çarpıcı biçimde ortaya koymaktadır: 1913-1917 yılları arasında Petrograd'ta metal sektöründe çalışan kadınların oranı %3'ten %20'ye çıkmıştı. Ağaç işlerinde çalışan kadın sayısı 7 kat artmıştı. Kâğıt, matbaa, gıda gibi sektörlerde de sayılar ikiye katlanmıştı. Sanayi kollarındaki kadın istihdamının bu artışı nedeniyle işçi kadınlar, ekonomik ve siyasal örgütlülük ihtiyacını derinden hissetmeye başlıyorlardı. Elbette bu durum Ekim Devrimine gidilen süreçte Bolşevik Partinin saflarına da yansdı. Bolşevik Partinin saflarında yer alan kadınların yoğun çalışmaları ve partinin önderi Lenin'in teşvik edici rolü sayesinde kadınların partideki etkinliği arttı. Devrimin gerçekleştiği günlerde, Rusya gibi geri bir ülkede olunmasına rağmen partinin üye sayısının %10'u kadındı ve kadınlar her düzeyde önemli görevler üstleniyorlardı.

Klavdiya Nikolayevna, matbaa işçisiydi ve bu yeni kuşak devrimci kadınlardan biriydi. Klavdiya, 1892 yılında doğdu. 1905 devriminde henüz çocuk yaştaydı ama işçi sınıfının bu haklı ve görkemli mücadelesi onu derinden etkilemişti. 1908'de henüz 16 yaşındayken Bolşevik Partiyeye üye oldu. Son derece alçakgönüllü, hatta çekingendi, ancak ateşli bir mizacı vardı. Klavdiya, partiye girdikten bir müddet sonra tüm enerjisi ve coşkusuyla kadınlar arasında yürütülen çalışmaları koordine eden ekibe dâhil oldu.

Rusya'da ilk 8 Mart kutlamaları 23 Şubat (8 Mart) 1913'te gerçekleştirildi. Pravda, o gün özel bir sayı yayınladı

ve proletaryanın saflarına katılan kadınları selamladı. Çalışan kadınlar Pravda'ya yaşadıkları sorunları anlatan mektuplar yazıyorlardı ve bu mektuplar Pravda'nın yayınlayabileceğinden çok daha fazlaydı. Bir kadın dergisi çıkarmak artık şart olmuştu. 1914'te Pravda'nın editörlerinden Konkordiya Samoilova'nın önerisi ve Lenin'in desteğiyle sosyalist kadın gazetesi Rabotnitsa yani İşçi Kadın çıkmaya başladı. Klavdiya Nikolayevna, Inessa Armand, Nadejda Krupskaya, Konkordiya Samoilova, Ludmila Stal bu gazeteye büyük emek veren Bolşevik kadınlardandılar.

Rabotnitsa'nın editörlerinden biri olan Klavdiya Nikolayevna, gazetenin ve Bolşevik kadınların çalışmalarının büyüyen etkisini şu sözlerle anlatıyordu: "Bir toplantıda pek çok kadın ve cepheden gelen asker vardı. Birdenbire bir grup Bolşevik işçi kadın salona daldı ve konuşmacının olduğu platforma doğru ilerledi. Platforma ulaşan kadınların ilki ve ikincisi oraya çarptı ve platforma çıkamadı ama üçüncüsü tutunmayı başardı ve kürsüye çıkıp devrimin hedefleri konusunda öyle ateşli bir konuşma yaptı ki, bütün kadınlar ve askerler toplantıdan Enternasyonal'i söyleyerek ayrıldılar. Salonda sadece bir Menşevik kalmıştı."

1916'ya gelindiğinde iki yıl önce patlak veren savaşın coşkun milliyetçi hezeyanları kalmamıştı. Petrograd'ta kadınların ekmeğe kuyrukları kilometreleri buluyordu. Bolşevikler kadınlara savaşın ve açlığın nedenini anlatıyorlardı ve kitleleri bilinçlendiriyorlardı. Bu sayede kadınlar "erkeklerimizi geri istiyoruz" sloganını sahiplenmeye ve savaşa son verilmesini istemeye başladılar. İşçilerin ellerine geçen Bolşevik gazetelerde, Rabotnitsa'da erkekler için acı gözyaşları dökmekle yetinmenin hiç de yoldaşça olmayacağı işleniyordu. Kadınlar, "kocalarımızı, oğullarımızı, erkek kardeşlerimizi korumak için mücadele ediyoruz, sesimizi yükseltiyoruz" diyorlardı. Daha fazla kan akmasına izin vermeyeceklerini söylüyor, "kahrolsun savaş ve otokrasi" sloganını haykırıyorlardı.

Şubat Devrimine şahit olan anti-Bolşevik sosyolog Pitirim Sorokin "Rus Devrimi ekmeğe ve ringa balığı isteyen aç kadın ve çocuklar tarafından başlatıldı" demiş ve geleceğin tarihçilerini başka bir teori icat etmemeleri konusunda uyarılmıştı. 1917 8 Mart'ında 90 bin işçi, kadınların grev çağrısına kulak vermişti. Giderek yükselen eylemler Çarlığın yıkılmasına neden olmuştu. Bunun üzerine Pravda'da şu satırlar yer almıştı: "Devrimin ilk günü kadınlar günüydü, İşçi Kadınlar Enternasyonal'i'nin günüydü. Şan olsun

Enternasyonalé”. Kendi günlerinde Petrograd sokaklarını ezen yumruk kadınlarınkiydi! Kadınlar arasında yürütülen çalışmalar işte böyle hayati bir önem taşıyordu ve Klavdiya her zaman bunun bilinciyle hareket etmişti. Rabotnitsa'nın, kadınları devrime örgütlemenin bir aracı olarak güçlenmesini sağlamıştı.

Devrimci bir işçi kadınının yaşamındaki tüm zorluklar Klavdiya'nın da yaşamının bir parçası olmuştu. Bolşevik Partinin saflarına güç veren, devrim mücadelesi içinde pişen Klavdiya'nın pek çok yoldaşı, onun kararlılığının ve sarsılmaz cesaretinin diğerlerini de yüreklendirdiğini, yeniden azme kavuşturduğunu söylerdi. Polis kovuşturmalarına uğramak, defalarca tutuklanmak, sürgüne gönderilmek onu yolundan döndürememişti. 1917 Şubat Devrimi başladığında sürgünde olduğu Vologda'daki keten bezi fabrikası işçilerini örgütlemekle uğraşıyordu. Haberi alır almaz tıpkı diğer sürgünler gibi devrime güç vermek için Petrograd'a dönen Klavdiya'nın devrim davasına adanmışlığı bu süreçte daha da arttı. Klavdiya, devrimden sonra da kadın işçiler arasındaki çalışmalarını sürdürdü ve büyük yararlılıklar gösterdi. Konkordiya Samoilova ile birlikte Rabotnitsa ve Kommunistka gazetelerinin kalbi haline geldi. Merkez Komiteye bağlı olarak kadın örgütü Genotdel'in kurulmasında ve kadınların politik yaşama, sosyalizm davasına çekilmesi çalışmalarında yer aldı.

Ancak işçi iktidarının Stalinist karşı-devrimle yıkılıp yerine bürokratik-despotik bir diktatörlük inşa edilmesiyle birlikte Klavdiya da politik yaşamda etkisini yitiren kadın Bolşevikler arasında yer aldı ve 1944'te hayata gözlerini yumdu.

Konkordiya Samoilova, 1876 yılında doğdu. Bir rahibin kızıydı ve başarılı bir eğitim hayatı olmuştu. 1897'de henüz üniversite öğrencisiyken katıldığı bir gösteri sırasında tutuklandı. İlk hapis hane deneyiminin ardından okuldan atıldı. 1902'de Paris'e giderek Lenin ve Martov'un da ders verdiği Marksizm eğitimlerine katılmaya karar verdi. 1903'te Bolşeviklerin tarafında yer aldı. Konkordiya, devrim davasına ve Bolşevizme bağlılığı nedeniyle zaman zaman Nataşa Bolşevikova ismini kullandı.

Konkordiya, tıpkı diğer kadın Bolşevikler gibi partinin kadın çalışmasına büyük önem veriyordu. Bu kadınlar, işçi sınıfının mücadele saflarında yer alarak kendi kuşaklarının feminist kadınlarından ayrılıyorlardı. Kadının ezilmişliğinin üretim araçlarının özel mülkiyeti ve insanın insanı sömürmesi

ile başladığını anlamışlardı. Bu binlerce yıllık sorun ancak sosyalizmde çözülebilir, kadın ve erkeğin gerçek özgürlüğü ve eşitliği sınıfsız toplumla sağlanabilirdi. Bolşevik kadınlar bunu Marx, Engels ve Lenin'in kitaplarından okuyarak bilince çıkarmış, kendi hayatlarındaki deneyimlerle doğrulamışlardı.

Lenin, Clara Zetkin'e verdiği bir röportajda, eve sıkıştırılmış, tekdüze ev işlerine mahkûm edilmiş emekçi kadınların güç ve enerjilerinin harcandığını, heba edildiğini; zihinlerinin daraldığını, köhnediğini; kalp-

lerinin daha yavaş attığını; iradelerinin zayıfladığını söylemişti. Gerçekten de durum buydu ve Çarlık Rusyası'nda kadınlar son derece geri bir bilince sahiptiler. Bu, Bolşevikler için mutlaka değişikliğe uğratılması gereken bir durumdu. Aynı röportajda şöyle diyordu Lenin: "Proletarya içinde çok az erkek, kadın işlerine bir el atmakla kadınları ne büyük sorunlardan ve emekten kurtarabileceklerinin farkına varıyor. Bunun «erkeklik hakkı ve onuru»na ters düştüğünü düşünüyorlar. Huzur ve konforlarından taviz vermek istemiyorlar. Bir kadının ev yaşamı onun her gün milyonlarca önemsiz fasa fisoya kurban edilmesidir. Erkeğin kölesi üzerindeki efendilik hakkı gizlice devam ediyor. Ama kölesi de intikamını sessizce alıyor. Kadınların geriliği, erkeğin devrimci ideallerini anlamada sergilediği eksiklik, erkeğin mücadele sevincini ve kararlılığını azaltıyor. Onlar görünmeyen küçük kurtçuklar gibiler, yavaşça ama kararlı bir biçimde çürütüyor ve aşındırıyorlar. İşçilerin yaşamını biliyorum, üstelik kitaplardan değil. Bizim kadınlar arasındaki komünist çalışmamız, politik çalışmamız, erkekler arasında geniş bir eğitim çalışmasını da içeriyor. Eski «efendi» fikrinin köklerini kurutmamız. Hem partimizde hem de kitleler arasında. Emekçi kadınlar arasında çalışmayı sürdürmek için teori ve pratikte iyi eğitilmiş kadrolar oluşturmak acil ve zorunlu politik görevlerimizden bir tanesidir."

Kuşkusuz Konkordiya bu iyi eğitilmiş kadınlardan biriydi ve onun gibi Bolşevik kadınların varlığı ve kadın işçiler arasında çalışmaya duydukları güçlü istek partide etkisini gösterdi. Kadınlar arasındaki çalışma yılları içinde güçlendi. Konkordiya'nın büyük emek verdiği Rabotnitsa işçi kadınların etrafında toplandığı bir gazete haline geldi.

1917 ilkbahar ve yazında Bolşevikler emekçi kadınlar arasındaki çalışmalarını yoğunlaştırdılar. O tarihlerde Lenin'in önerisiyle bir kadın konferansı toplandı. Tüm Petrograd Çalışan Kadınlar Konferansında 80 bin çalışan kadının seçtiği 500 delege vardı. Konferansta devrimin zaferinden sonra kurulacak Sovyet iktidarının yürütmesi gereken program, bu programda kadınlar ve annelerin durumunun düzeltilmesi için neler yapılabileceği gündeme alındı. Bolşevik Partinin önde gelen üyelerinden biri olan Konkordiya Samoliova konferanstaki konuşmacılardan biriydi. Konuşmasında sanayi işçisi kadınlar arasındaki çalışmanın Bolşevik örgütlerin öncülüğünde yürütülmesi önerisini yaptı. Elbette öneri diğer politik gruplardan kadınların tepkisini çekti. Temel itiraz kadın hareketinin bağımsız olduğu ve hiçbir siyasi partinin etkisi altında olmaması gerektiği idi. Buna rağmen Samoilova'nın önerisi konferansta kabul edildi. Bu durum Bolşeviklerin işçi kadınlar arasında güçlenen etkisini ortaya koyuyordu.

Bolşeviklerin sanayi işçisi kadınları örgütlemeye gösterdiği kararlılık sayesinde Temmuz başındaki gösterilerde, örgütlü kadın ve erkek işçiler Bolşeviklerin bayrağı altında birleşti. İşçiler "daha önce hiçbir şey olan ama şimdi her şey olan bizler yeni ve daha güzel bir dünya kuracağız" diye haykırıyorlardı. Ancak şiddetlenen çatışmalar havayı değiştirdi. Bolşevikler, çatışmaların ve ölümlerin sorumlusu olarak gösteriliyordu. Buna rağmen emekçi kadınlar arasında fedakâr bir çalışma yürüten Bolşevik kadınlar işçi kadınların gerçekleri görmesini sağladılar ve bu zehirli propagandayı boşa çıkardılar. Konkordiya'nın ve yoldaşlarının bunda payı büyüktü. Temmuz günlerinin karanlığı atlatıldığında işçi kadınlar yine Bolşeviklerin arkasındaydı.

Lenin, "Ekim Devriminde kadınlar olmadan kesinlikle kazanamazdık" demiştir ve kesinlikle haklıdır. Lenin'in övgüyle bahsettiği o kadınlardan biri olan Konkordiya, kitlelerin ruh halindeki dalgalanmalardan, bunun yarattığı zorluklardan yılmıyordu. O, özverili olmasıyla bilinirdi. İyi bir konuşmacıydı, güzüpekliliği ve kararlılığı ile işçilerin güvenini kazanırdı. Son

derece disiplinliydi, yapılması gerekeni yapılması gerektiği zamanda yapardı ve genç yoldaşlarını da böyle eğitirdi. Devrim böyle kadrolar sayesinde mümkün olmuştu.

Konkordiya, devrimden sonra da kadınlar arasında çalışmayı güçlendirmek için görev aldı. Kasım 1918'e gelindiğinde iç savaşın yükselen alevlerine rağmen Tüm Rusya İşçi ve Köylü Kadınlar Konferansının toplanmasına karar verildi. Ülkenin dört bir yanına ajitatörler gönderildi. Zorlu koşullar nedeniyle 300 delegenin katılması öngörülen ve 16 Kasım'da başlayan konferansa tam 1147 kadın delege katıldı ve bu delegeler kadınların çözüm bekleyen sorunlarını derinlemesine tartıştı. Konferansın başarısı Bolşevik Partinin tümünde heyecan yaratmıştı. Mayakovski bu heyecanı şiirinde şöyle yansıtıyordu:

Makinelerin

Çamaşır teknelerinin başından geldiler

Kırmızı çatkıları başlarında

Zincire katıldılar

Yüzbinlerce kadının

İnşa etmek ve yönetmek için seçilen

Delegeleriydiler

Inessa Armand ve Konkordiya Samoilova bu konferansta toplumun en geri bırakılan kesiminin kadınlar olmasından hareketle bir öneride bulundu. Partiye, komünizm fikrini pratiğe geçirmek üzere kadınlar arasında ajitasyon ve propaganda yapmak için partinin en aktif kadın unsurlarından oluşan özel gruplar kurma çağrısı yapıldı. Partinin konferansın bu çağrısına yanıtı olumluydu. Inessa Armand, Merkez Komiteye bağlı bir komisyon kurmakla ve çalışmalarını yönetmekle görevlendirildi. Bu komisyonun çalışmaları sonucu bir yıl sonra İşçi ve Köylü Kadın Bürosu (Genotdel) kuruldu.

Genotdel, kadınları politik yaşamın içine çekmek için önemli çalışmalar yürüttü ve kadın işçileri partiye ve komünizm mücadelesine kazanmakta büyük işlev gördü. O dönemde Rusya'da okuma yazma bilmeyen 17 milyon insan vardı ve bunların 14 milyonu kadındı. Bu nedenle eğitim hem kadınlar açısından hem de genç Sovyet iktidarının kaderi açısından hayati önem taşıyordu. Genotdel'de örgütlenen kadınlar, okuma yazma öğrendiler, sanayiye katıldılar, Kızıl Ordu saflarında dövüştüler, kadın haklarını ilerlettiler. Ancak Ekim Devrimi bürokratik karşı-devrimle yenilgiye uğradığında kadınların

kazanımları da birer birer yok oldu. Yine de Kollontay bu çalışma için şöyle diyecekti: “Kuşatılsak bile çok büyük işler başardık. Biz buzı kırıp yolu açtık...”

Konkordiya belki de bir açıdan şanslıydı, bu kuşatmayı, devrimin yenilgisini görece kadar uzun yaşamadı. 1921’de koleradan öldü.

Ludmila Stal, 1872’de şimdi Ukrayna’ya bağlı olan Yekaterinoslav’da doğdu. Orta sınıf bir ailede doğmuştu ve küçük yaşlardan itibaren duyarlı, haksızlıklara isyan eden bir karaktere sahip olduğu açığa çıkmıştı. Henüz öğrenciyken illegal bir Marksist çevreye katıldı. Çarlık rejiminin yıkılması için çağrı yapan bildiriler, broşürler dağıttığı gerekçesiyle okuldan atıldı. Bu durum devrimci faaliyetlerini yoğunlaştırmasıyla sonuçlandı. Ludmila 23 yaşına geldiğinde güneybatı Sibiryada bulunan

Omsk’a giderek orada Marksist bir gazetenin çıkarılmasında görev aldı. Bir sene sonra Moskova’ya geçerek çeşitli illegal sosyalist çevrelerin ve öğrenci örgütlerinin çalışmalarına katıldı. O dönemlerde devrimci gençlik büyük bir tutkuyla Çarlığın hangi yollarla yıkılabileceğini tartışıyordu. Baskın görüş halkın köylülüğün önderliğinde Çar’a karşı birleşmesini savunan Narodnik görüştü. Ludmila bu fikre güçlü bir biçimde karşı çıktı. O, işçi sınıfının önderliğine, Marksizme inanıyordu.

1899’da polis evini bastı. Artık aranıyordu ve rahatça faaliyet yürütemiyordu. Yoldaşlarının önerisi üzerine Paris’e gitti. Orada Rus devrimciler Plehanov, Martov ve Lenin’in editörlüğünü yaptığı Iskra ile tanıştı. Iskra’yı Rusya’ya sokmak için sınırdan geçerken tutuklandı ve hapse atıldı. Enerjik ve asi kişiliği burada da kendini gösterdi. Hapishanedeki bir tutukluya yapılan kötü muameleyi protesto etmek için eylemler yapınca hapishane müdürleri onu “tehlikeli devrimci” olarak damgaladılar. Takip eden 10 yıl boyunca hapse girdi çıktı, pek çok kez kaçma girişiminde bulundu. 1912’de yeniden Paris’e

döndü. Orada Fransız komünistleri ile birlikte çalıştı. 1914'ten itibaren Inessa Armand ile birlikte Rabotnitsa gazetesinin çıkarılmasında görev aldı.

1914'te savaş patlak verdiğinde Almanya ve Fransa'daki sosyal-demokrat partiler savaşı desteklediler. Emperyalist yağma savaşına, şovenizme karşı mücadele yürüten nadir partilerden biri de Bolşevik Parti idi. Ludmila Fransız Sosyalist Partisi içinde illegal bir grup örgütlenmesine yardım etti. İlegal deneyimi olmayan Fransız sosyalistleri arasında Şovenizme Karşı Barış için Mücadele Grubunun kurulabilmesi, Ludmila'nın illegal çalışmadaki deneyimi sayesinde mümkün olacaktı. 1914'ün sonunda Ludmila, Armand ve Krupskaya ile birlikte Uluslararası Kadın Konferansı İçin İnisiyatif'i örgütledi. Konferans Bern'de toplandı ve burada savaşa karşı açık mücadele çağrıları yapıldı.

Şubat 1917'ye gelindiğinde, tarihteki en büyük genel grevin ardından Çarlık rejimi yıkıldı. Yurtdışındaki sürgünler Rusya'ya geri döndüler. Ludmila sürgündeyken tıpkı diğer sürgünler gibi büyük zorluklar yaşamıştı. Dilini, kültürünü bilmediği bir ülkede yurdundan uzakta olmanın acısını yaşadığını sık sık dile getirmişti. Dostlarına yazdığı mektuplarında, anılarında sık sık polis pusularından kurtulmaya çalışmanın, her an tutuklanma korkusuyla yaşamının, illegal koşullarda, her geceyi başka bir evde geçirerek yaşamının ne kadar zor olduğunu anlatmıştı. Çok kez yanında kaldığı insanları tehlikeye atmanın sıkıntısını yaşamıştı. Elbette sürgünde olmak Rusya'da hapiste olmaktan iyiydi. Yoldaşlarına para göndererek, yayınların çıkarılmasına, sürgünlere ve hapisten kaçanlara yardım ederek devrim davasına büyük yararlılıklar göstermişti ama sürgünde yaşamak ve polis takibi altında olmak hiç de kolay değildi. Bu nedenle Şubat devrimiyle birlikte Rusya'ya dönebileceği haberini aldığında büyük mutluluk yaşadı, yıllarca beklediği an gelmişti. Haberi aldığında gözyaşlarının sel olup akmasının nedeni buydu.

Nisan ayında Bolşevikler devrimin yöntemini tartışıyorlardı. Lenin Bolşeviklerin, Menşeviklerin de içinde yer aldığı hükümeti desteklememesi gerektiğini savunuyordu. Bunun kapitalist bir hükümet olduğunu vurguluyor, yeni hükümetin Rusya'nın derhal savaştan çekildiğini açıklaması gerektiğini söylüyordu. İşçilerin ve askerlerin fabrikalardan, işyerlerinden, cephelerden, semtlerden gelen ve her an geri çağrılabilen delegelerinden oluşan sovyetlerin tüm iktidarı eline alması gerektiğini savunuyordu. Ludmila bu devrimci tutuma sonuna kadar destek verdi. Aleksandra Kollontay, Klavdiya

Nikolayevna ve Konkordiya Samoilova ile yakın çalışma halinde Tüm Petrograd Çalışan Kadınlar Konferansının ilkinin örgütlenmesinde görev aldı ve bu fikirlerin emekçi kadınlar arasında yayılmasını sağladı.

Kısa süre sonra Lenin'in önderliğinde Bolşevikler devrimi zafere ulaştırdılar. Silahlanmış sovyetler iktidarı ellerine aldılar. Burjuvazi 1918'de genç işçi iktidarına karşı savaş başlattığında Ludmila Kızıl Ordu askerleri için yayınlanan bir gazetenin editörü olarak görev aldı. Bu gazetenin amacı Kızıl Ordu askerlerini bilinçlendirmektir. Ludmila "Kızıl Ordu askerlerinin hangi dava uğruna dövüştüklerini iyice anlamalarını istiyoruz" diyordu. İç savaşın kazanılmasında bu yayınların yarattığı etkinin de önemi vardı. Ludmila, 1939 yılında ölünceye kadar partide çeşitli görevler üstlenmeye devam etti.

Varvara Nikolayevna Yakovleva, 1884'te doğdu. Orta sınıf Moskovalı bir ailenin çocuğuydu. 1905 Devriminden önce henüz 20 yaşındayken Bolşevik Partiye üye oldu. 1905 devrimi sırasında göğsünden ağır yara aldı ve bu durum hayatı boyunca sağlık sorunları yarattı. Ama o karşısına çıkan engellerden hiçbir zaman yılmadı. Çalışkan bir devrimci kadın olarak 1916-1918 yılları arasında partinin Moskova bölge komitesinde yer aldı. 1917 yılında Bolşevik Parti Merkez Komitesine aday oldu. Devrim kararının alındığı Merkez Komite toplantısının tutanaklarını o tutmuştu. Büyük bir heyecan, coşku ve onur duyarak yerine getirdiği bu görev onu her zaman mutlu edecekti.

1917 Ekiminde devrim gerçekleşmiş, işçi, köylü ve asker sovyetleri iktidarı ele geçirmişti. Ancak bu genç işçi iktidarının düşmanları çoktu. Eski düzenin taraftarları, ABD, Fransa, İngiltere gibi emperyalist-kapitalist ülkeler işçi iktidarını acımasızca ezmeye hazır dılar. Böyle bir dönemde Yakovleva devrim düşmanlarına karşı amansız bir mücadele yürütmek üzere zorlu görevler aldı.

Varvara, 1918'de Almanlarla yapılan Brest-Litovsk barış anlaşmasına devrimi koruma ve dünya devriminin önünü açma düşüncesiyle karşı çıkan Bolşeviklerin arasında yer aldı. Almanya'da Rus devriminin imdadına yetişecek bir devrimci durumun olmaması, yeni Sovyet devletinin Almanlara karşı savaşacak bir ordusunun olmaması, Sovyet iktidarının nefes almaya ihtiyaç duyması gibi nedenler barış anlaşmasına karşı çıkan bu Bolşeviklerin üzerinden atıldığı gerçeklerdi. Bu nedenle Lenin tarafından eleştirildiler. Daha sonra Varvara da Lenin'in o günün somut koşullarında haklı olduğunu anlayacaktı.

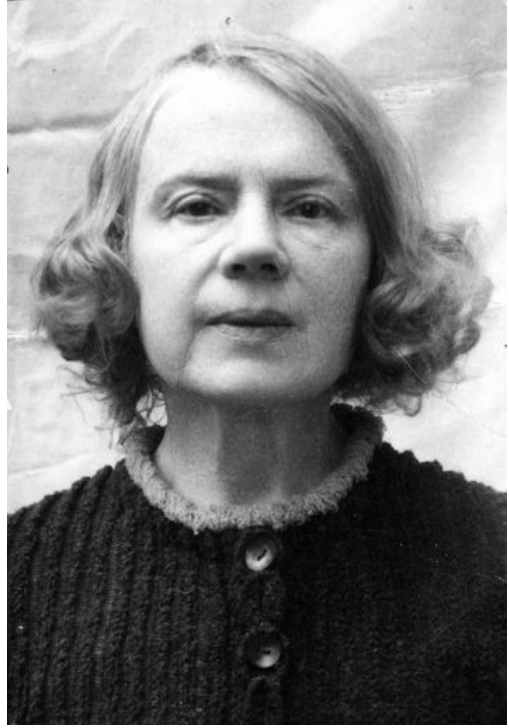
Varvara Yakovleva, çok yönlü bir Bolşevik kadındı ve üstlendiği çok çeşitli görevleri başarıyla yerine getirdi. 1922'de eğitim halk komiserliği görevine getirildi. Sonra gıda komiserliği yürütme kurulunda görev aldı. O dönemde süregiden kıtlık nedeniyle çok sert önlemler almak zorunda kaldı. 1923'ten itibaren sol muhalefette yer alması, sendikalar sorunu konusunda Buharin'i desteklemesi, Troçki'nin başını çektiği 46'lar Bildirisini imzalaması, partide demokratikleşme talebini savunması gibi nedenlerle Stalinist karşı-devrim makinesinin hedefi haline geldi. 1937 yılında Moskova Mahkemelerinde terörist bir gruba üye olmakla yargılanıp suçlu bulunarak 20 yıl hapse mahkûm edildi. Ancak İkinci Dünya Savaşının başlamasıyla daha da güçlenen Stalinist bürokratik karşı-devrim cephesi tarafından infaz edildi. Stalin'in sağ kolu ve pek çok Bolşevik komünistin katili olan Lavrentiy Beria'nın emriyle Oryol cezaevinde kurşunlanarak öldürüldü. Ömrünü devrim davasına adanmış, Moskova barikatlarında savaşmış bu kadın devrimcinin ölüm şekli belli olsa da öldürüldüğü tarih kesin olarak belli değildir.

Natalya Sedova, 1882'de varlıklı bir ailede doğmuş, iyi eğitim almış, kültürlü bir kadındı. Daha genç yaşta Marksizme ilgi duymuş ve devrimcileşmişti. Sürgün olduğu Sibiryadan kaçan Troçki ile karşılaştığında henüz 20 yaşındaydı. Natalya bir süre sonra Troçki ile evlenerek Paris'e gitti.

O zamanlar Martov ve Plehanov gibi isimler Iskra çevresinde saygı duyulan, sözü dinlenen devrimcilerdi. Ama Lenin'in onlara karşı mücadelesi başlamıştı. 1903'te Londra'da yapılan ikinci parti kongresinde Lenin parti üyelerinin işçi sınıfının en adanmış, en fedekâr unsurları olması ve bu üyelerin parti örgütlerinde çalışması gerektiğini savundu. Martov'sa tüm bunların partiyi daraltacağını öne sürerek parti programını kabul edip aيدات ödeyen herkesin üye sayılması gerektiğini savundu. Bu durum partide bölünme yarattı. Lenin,

savunduğu görüşlerin ne denli derin bir ayrılık yarattığını görüyor ve bunu göze alıyordu. Bu tutumda gösterdiği kararlılık Bolşevik-Menşevik ayrışmasına yol açmıştı ve bu, devrim için gerekli, hayırlı bir ayrışmaydı.

Troçki ise Martov, Akselrod ve Vera Zasuliç ile olan yakın kişisel ilişkisi nedeniyle onların etkisi altındaydı. Lenin'i anlayamıyor, Menşeviklerin yanında yer alıyordu. Bölünme düşüncesi, Lenin'in Iskra içinde başlattığı mücadele onu ürkütüyordu. Troçki'nin bölünme konusundaki endişeleri elbette Natalya'nın da tutumunu etkiliyordu. Natalya, kongre henüz devam ederken Fransızca bir sözlük içine yerleştirdiği,

mikroskobik bir el yazısıyla yazılmış kongre raporları ile birlikte Rusya sınırını geçti ve bu belgeleri Petersburg'taki yoldaşlarına ulaştırdı.

Natalya ve Troçki'nin devrimden önceki hayatı tam bir göçebe hayatıydı. 1905 devrimi patlak verdiğinde Rusya'ya döndüler. Natalya, Mayıs ayında tutuklandı, Troçki ise Finlandiya'ya kaçmak zorunda kaldı. Haziranda patlak veren Potemkin isyanının ardından askerler ve sanayi işçileri de ayaklanınca siyasi atmosfer değişti. Ayaklanmayı yatıştırmak isteyen Çar, Duma'nın kurulmasını kabul etti ve demokratik hakları kısmen genişletti. Böylece Troçki Petersburg'a geri döndü, Natalya ise serbest bırakıldı. Troçki Petersburg sovyetinin başına seçildi ve devrimin yoğun pratik işlerine gömüldü. Ancak egemenler sovyetleri ezip devrimi bastırdılar. Troçki tutuklandı. Finlandiya'ya giden Natalya burada ilk çocukları Lev Sedov'u doğurdu. İki yıl sonra, 1908'de Sergey doğduğunda Natalya bu defa Viyana'daydı. Natalya Viyana'da sakin bir hayat sürüyor ve Almanca ile Rusçayı son derece akıcı

konuşan oğullarını eğitiyordu. Ancak Birinci Dünya Savaşı patlak verdiğinde Viyana'yı terk etmek zorunda kaldılar. Önce Zürih'e giderek savaşa destek veren Alman Sosyal Demokratlarına karşı bir yayın çıkardılar. Sonra Paris'e geçtiler. Burada da savaş karşıtı propagandaya devam ettikleri için Troçki tutuklandı. İspanya'ya sürüldü. İspanyol polisinin sürekli takibi nedeniyle bu defa Amerika'ya New York'a gittiler. Burada Buharin ve Kollontay ile çalışarak Novy Mir adlı bir yayın çıkardılar.

1917 Şubatında patlak veren devrim neticesinde kurulan yeni hükümet siyasi sürgünlerin Rusya'ya geri dönmesine izin vermişti. Troçki ve Natalya ve daha pek çok sürgün ülkeye geri döndü, Lenin de dönenler arasındaydı. Natalya, Ekim Devriminin öngününde Bolşeviklerin güçlü olduğu ağaç işçileri sendikasında çalışıyordu. Her yerde ayaklanma konuşuluyordu. Kadetler, SR'ler her yerde Bolşeviklerin önünü kesmeye çalışıyorlardı. O günlerde Natalya ve Troçki'nin başını kaşıyacak zamanı yoktu. Bu süreçte çok çalışıp çok az uyuyorlardı.

Natalya iktidarın alındığı 25 Ekim gecesini şöyle anlatır: “Smolni'de bir odaya girdim ve Lenin'i orada Troçki, Cerjinski, Joffe ve diğerleri ile birlikte gördüm. Yüzleri uykusuzluktan yeşilimsi bir griye çalıyordu, gözleri kan çanağıydı, yakaları kir içindeydi. Oda sigara dumanıyla doluydu. Herkes onlardan gelecek emirleri bekliyordu. Onları görünce emirlerin uykudaki insanlar tarafından verildiği izlenimine kapıldım. Konuşmalarında ve hareketlerinde uyurgezerlere özgü haller vardı. Bir an için her şeyin rüya olduğunu, devrimin tehlikede olduğunu, eğer iyi bir uyku çekip temiz elbiseler giymezerse devrimin yok olacağını düşündüm.” Yoğunluğun ve yorgunluğun yol açtığı bu görüntüye rağmen, o güçlü ve kararlı devrimciler ayaklanmayı başarıyla yönetecek ve iktidar o gece işçilerin ellerine geçecektir.

Natalya, devrimden sonra çok önemli görevler üstlenir. Bir süre sonra eğitim komiserliğinde çalışmaya başlar. İş, müzelerin, anıtların, kiliselerin, tarihi ve kültürel varlıkların korunmasıdır. Ancak eski düzene karşı öfke dolu olan yeni düzenin sahibi işçiler, müzelerin, sarayların, anıtların, tarihi kiliselerin kaderiyle ilgilenmemektedir. Bu durum Troçki'nin görevli olduğu savaş komiserliği ile Natalya'nın görevli olduğu müzeler bürosu arasında bitmez tükenmez kavgalara neden olur. Bu süreçte Natalya ve Troçki arasındaki tartışmalar sık sık yoldaşlarının şakalarına neden olur. Ancak ne yazık ki Natalya'nın sorunları kültür varlıklarının korunması ile sınırlı kalmaz.

Lenin'in ölümünün ardından siyasi çatışmalar kızışır.

Zamanla tüm ipleri eline geçiren Stalin, Natalya ve ailesi için büyük bir tehlikedir. Kendisi de Sol Muhalefette yer alan Natalya kocası ile beraber sürgüne gönderilir. Troçki'ye en sık söylediği sözlerden biri şudur: "Güçlü ol!" Bürokratik karşı-devrime karşı savaşırken ve evlatlarını korumaya çalışırken ikisinin de güce ihtiyacı vardır. Nitekim korktukları başlarına gelir. Düzmece mahkemelerde yargılanırlar, sürgün edilirler. Oğulları Sergey tutuklanır ve 1937'de öldürülür. Sol Muhalefette yer alan ve Stalin'in düzmece mahkemelerinin iç yüzünü açığa çıkaran yazılar yazan büyük oğlu Lev Sedov da sürgünde olduğu Fransız'da Stalin'in ajanlarıncı 1938'de katledilir. Troçki ve Natalya sadece oğullarını değil en yakın arkadaşlarını ve yoldaşlarını kaybetmenin derin acısını yaşarlar. Meksika'da sürgünde olan Troçki 1940 yılında Stalin'in emriyle bir NVKD ajanı tarafından katledilir. Natalya, Troçki'nin son çılgınlığını duyar, kanlar içindeki yüzünü fark eder ve katilin kim olduğunu görür. Katil de ilerleyen yıllarda bu cinayeti Stalin'in emriyle işlediğini itiraf eder. Ama ne yazık ki Stalin'in döktüğü kanların ve boğazlanan devrimin hesabı sorulamaz.

Büyük acılar yaşayan Natalya geri kalan ömrünü, gerçeklerin açığa çıkarılması için mücadeleye, Stalinizmi teşhir etmeye ve komünizm mücadelesini güçlendirmeye adanmıştır. Troçki'nin fikirlerini değersiz dogmalar düzeyine indiren "Troçkist"lerle mücadele etmiştir. Büyük acıların ve büyük mücadelelerin ardından 23 Ocak 1962'de Paris'te yaşam yolculuğunu tamamlamıştır.

Kuşkusuz Ekim Devriminin yenilgisi ve Stalinizm dünyanın ve dünya işçi sınıfının sonraki kuşaklarının kaderini derinden etkilemiştir. Devrim için ortaya konulan muazzam emeğin, çekilen acıların boşa gitmemesi için tarihin o kesitinden doğru dersler çıkarmak büyük önem taşıyor. Devrimci kadınların tarihin sunduğu derslere daha derinden bakması, geleceğin atılımlarına daha kararlı bir biçimde hazırlanması şarttır. Ekim Devriminin yüzüncü yılında, Ortadoğu savaş cehenneminin kıyısında bulunan Türkiye'deki sınıf devrimcisi kadınların Bolşevik kadınların yaşamı ve mücadelesinden öğreneceği çok şey var. Elbette bu dersler Türkiye işçi sınıfı hareketinin ve emekçi kadın mücadelesinin gelişiminden çıkarılacak derslerle de birleştirilmelidir.

IV

Direngen bir komünist ve büyük bir şair olan Nâzım Hikmet, Osmanlı'nın son yıllarına ve Türkiye Cumhuriyetinin ilk 40 yılına şahitlik etmiştir ve şiirlerinde o yılların kadınlarını betimlemiştir: Korkunç ve mübarek elleri olan kadınlar sanki hiç yaşamamış gibi ölürler, ekinde, tütünde, odunda ve pazarda onlar vardır. Ama sofradaki yerleri öküzden sonra gelir. Karasabana koşullar, dağlara kaçırlırlar. Onlar anadır, avrattır, yârdır, ötesi değil. Taşradaki kadınlar karasabana koşulurken, kentlerdeki kadınlar kıyafetlerini düzenleyen, sokakta, çarşıda, pazarda nasıl hareket edeceklerini, hangi mevkilerde gezebileceklerini, nerelerde piknik yapabileceklerini, hangi renkte ve hangi boyda feraceler giyebileceklerini, emirlere uymazlarsa taşraya sürüleceklerini anlatan fermanlara uymak zorundaydılar. Halkın padişahın reayası olduğu Osmanlı'da yüzyıllar boyu böyle yaşamıştır kadınlar. Ama zaman akmış, tarih hükmünü icra etmiş, alttan alta büyük mayalanmalar gerçekleşmiştir. Ne kadar zor ve sancılı olursa olsun toplumsal dönüşümler yaşanmıştır. Bu topraklarda da kadınlar kurtuluşlarını istemiş, bunun için mücadele etmeye girişmişlerdir.

18. ve 19. yüzyıllarda tüm dünyada olduğu gibi Osmanlı'da da kadınlar, hiçbir siyasal hakka sahip değillerdi. Ancak bu yıllar Batı'da büyük dönüşümlerin yaşandığı, kapitalizmin egemenliğini ilan ettiği yıllardı ve 19. yüzyıl kapanırken bazı ülkelerde durum kadınlar lehine değişmeye başlamıştı. Batı'daki dönüşümler elbette Osmanlı İmparatorluğu'nu da derinden etkiliyordu. Batı'nın basıncını iliklerinde hissedenden Osmanlı bürokrasisi, reformlar yoluyla kendini yenilemek zorunluluğu hissediyordu. 1800'lü yılların ortalarından itibaren Osmanlı yönetici sınıfında Batı etkisi daha çok hissedilmeye, çeşitli reformlar hayata geçirilmeye başladı. Yönetici sınıfın Batı ile etkileşim içinde olan kesimlerinin kadınları da bu durumdan etkileniyorlardı. Bu nedenle Osmanlı'da kadın hakları mücadelesi Batı'yı bilen, daha liberal eğilimleri olan asker ve sivil bürokratların eşleri ve kız çocukları tarafından başlatıldı. Elbette o dönemde kadınlar tarafından çıkarılan yayınlar, öne sürülen talepler ve mücadele biçimi bu sınıfın damgasını taşıyordu.

Zaman ilerledikçe orta sınıftan eğitimli kadınlar da bu mücadelenin içinde yer almaya başladılar. Seçme ve seçilme hakkı, eğitimlerine uygun bir biçimde çalışabilme hakkı, talâk ve miras konusunda düzenlemeler yapılması bu kadınların başlıca talepleri arasında yer alıyordu. Kadınların sanayide, ticaretle, devlet idaresinde ve siyasette yer alması gerektiğini savunuyorlardı. Bu anlamda bir toplumsal dönüşüm yaşanması, kadınların bu işler için yetenekli olmadığını varsayan inanışın yıkılması gerektiğini dile getiriyorlardı. Kadınların kıyafetlerinin ıslah edilmesi, işçilik hayatının iyileştirilmesi, eğitimin yaygınlaştırılması gibi talepler yükseltiyorlardı.

Osmanlı'dan bu yana Türkiye'de kadınların mücadelesi, egemenlerin türlü engellemelerine, ağır siyasi baskılara, darbelere, toplumun erkek-egemen zihniyetinin unutturma eğilimlerine rağmen var olagelmıştır. Çeşitli kuşaklardan kadınlar, kadınların kurtuluşunun nasıl olacağına kafa yormuş, sınıf kökenlerine ve siyasi birikimlerine göre değişen yollar benimsemişlerdir. Nisan 1913'te yayın hayatına başlayan ve erkeklerin II. Meşrutiyetle kavuştuğu haklara kadınların da kavuşması gerektiğini savunan Kadınlar Dünyası dergisinin yazı kadrosunda yer alan feminist Ulviye Mevlan, Mükerrerrem Belkıs, Nimet Cemil ve Nebile Akif, 1915 soykırımında katledilen Ermeni sosyalist ve kadın hakları savunucusu Mari Beyleryan, adı 24 Nisan 1915'te tutuklanacaklar listesinde geçen tek kadın Ermeni aydın Zabel Yesayan, İstanbul'dan Yunanistan'a uzanan mücadelesiyle Rum sosyalist feminist Athina Gaitanou-Gianniou, işçi sınıfının bu topraklardaki ilk kadın şairi Yaşar Nezihe, Hikmet Kıvılcımlı'nın hayat arkadaşı ve yoldaşı Fatma Nudiye, faşizme karşı mücadele eden gazeteci Sabiha Sertel, Fosforlu Cevriye romanıyla tanınsa da dışlı bir gazeteci ve sosyalist olan Suat Derviş Osmanlı'dan Cumhuriyete öne çıkan kadın figürlerden bazılarıdır. İlerleyen yıllarda Zehra Kosova, Sevim Belli, Behice Boran, Beria Onger gibi devrimci kadınlar, İKD'nin kızıl çatkılı kadınları, faşizmin zindanlarında yatan, katledilen, kaybedilen binlerce insan için yılmaz birer insan hakları mücadelecisine dönüşen ve bu yolda hayatını yitiren Didar Şensoy gibi, Cumartesi Anneleri gibi kadınlar mücadeledeki yerlerini almıştır.

Adı geçen kadınların kimisi devrimci mücadelenin içinde yer almış, kimi işçi sınıfının mücadele safları içinde öne çıkmış, kimi egemenlerin zulmüne inat direncin sembolü olmuştur. Adı bilinmeyen nice yiğit kadın, egemenlere boyun eğmeyi reddederek onurlu bir miras bırakmıştır. Marksizmin ışığını

bugünün genç sınıf devrimcilerine taşıyan Elif Çağlı ise, bambaşka bir tarzın yaratıcısıdır. O, sadece yaşadığımız topraklarda değil bugün dünyanın diğer ülkelerinde de son derece zayıf düşmüş olan proleter devrimci anlayışı güçlendirme mücadelesini, özgün teorik değerlendirmeleriyle devrimci Marksizme katkıları eşliğinde yürüten nadide bir devrimci kadın önderdir.

1880'li yıllardan itibaren Osmanlı'da kadınlar halı dokuyarak, tütün işleyerek, eve iş alarak ücretli emek ordusuna katılıyorlardı. Birinci Dünya Savaşı da kadın işçi istihdamının artmasına neden olmuştu. Elbette işçi kadınların pek çoğu henüz fabrika niteliği taşımayan küçük atölyelerde ya da evlerindeki tezgâhlarda çalışıyorlardı. Buna rağmen boğucu, içe kapalı yaşamlarından çıkıyor, artık ait oldukları sınıfın yaşamına doğru çekiliyorlardı. Düşük ücret, çocuk bakımı, çalışma saatleri gibi işçi sınıfına özgü sorunlarla karşı karşıya kalıyorlardı.

1882'de dünyaya gelen ve ömrü yoksullukla, türlü acılarla geçen **Yaşar Nezihe**, bu topraklardaki genç işçi sınıfının ilk kadın şairiydi. Yoksul bir ailenin sağ kalabilen tek evladıydı. Küçük yaşta annesini kaybettiğinde kötürüm bir teyze ve alkol bağımlısı bir baba ile yalnız kaldı ve evden kovuldu. Böylelikle hayatı, sokakları ve en önemlisi işçi sınıfını tanıma fırsatı buldu. İlerleyen yıllarda Amele Cemiyeti'ne üye oldu, grevlere destek vermeye ve şiir yazmaya başladı. Şiirlerinde gazete patronlarını eleştiriyor, işçi sınıfını anlatıyor, işçi sınıfına mücadele çağrılarını yapıyordu. 1923'te 1 Mayıs şiiri yayınlandı. Ne yazık ki işçi sınıfının ilk adımlarına şahit olan bu mücadelecî kadının şiirleri hem baskıcı Kemalist rejimin hem de alfabedeki ve dildeki değişimin etkisiyle bugünün kuşaklarınca çok az biliniyor.

Yaşar Nezihe'nin 1 Mayıs şiirini

yazmasından yalnızca aylar sonra Cumhuriyet kuruldu, sancılı da olsa kapitalizm gelişmeye devam etti. İşçi sınıfının kitlesi arttıkça kadın işçi sayısı da arttı. 1937’de ilk iş kanunu çıkarıldığında sadece bu kanun kapsamında çalışan kadın sayısı 50 binin üzerindeydi. 1943 yılında bu sayı 57 bine ulaştı ve İş Kanununa tâbi olan işyerlerindeki çalışan kadın oranı %21’e yaklaştı. O yıllardaki kentlilik oranı, eğitim durumu, kadının çalışmasının önündeki kültürel ve geleneksel engeller düşünüldüğünde bu rakamların azımsanmayacak düzeyde olduğu ortadadır. Zira kentlilik oranı arttıkça belli sektörlerde yoğunlaşmış şekilde de olsa kadın işçi sayısı artmaya devam etti. 1957 yılında yapılan Ücret Anketi sonuçlarına göre, toplam 64 bin 327 kadın işçiden 23 bin 563’ü mensucat, 31 bin 960’ı ise tütün sanayiinde çalışmaktaydı.

Zehra Kosova, bu işçilerden biriydi. 1910 yılında Kavalâda doğmuş, 1924’te mübadeleyle Türkiye’ye gelmişti. Tokat’a yerleştirilen ve içinde Kosova’nın da olduğu mübadele grubunda pek çok tütün işçisi vardı. Tek bildikleri tütün işiydi ve verdikleri dilekçe neticesinde Tokat’a da tütün fabrikası açılmasını sağlamışlardı. Zehra Kosova daha ilk gençlik yıllarında babası ile birlikte bu fabrikada tütün denkleme işinde çalışmaya başladı. Daha Kavalâdayken işçi olan ve işçi sınıfının hak mücadelesinin ve dayanışmasının ne denli önemli olduğunu bilen ailesi Kosova’yı buna göre yetiştirmişti. Yaşamını anlattığı Ben İşçiyim adlı kitabında şöyle diyordu Kosova: “Emeğe saygılı olmayı, emekten yana olmayı daha küçük bir çocukken annemden, babamdan gördüm ve öğrendim. Beni bu yetiştirme tarzım, hayata bakış açım sosyalizmle tanıştırdı. Sosyalizm için kavga verdiğim, aç kaldığım, susuz kaldığım, işkence gördüğüm yıllar benim için en değerli yıllardı. O beni boğmak için üstüme gelen dalgalarla boğuşmak, onları alt etmek, geleceğe,

sömürünün olmadığı bir dünyaya inanmak beni ayakta tutan tek nedendi belki de...”

Aslında o yıllarda “dalgalarda” sadece Zehra Kosova’yı değil tüm toplumu hatta dünyayı sarsıyordu. Yükselen faşizm ve İkinci Dünya Savaşı emekçilerin yaşamını cehenneme çeviriyordu. Dünyadaki durum Türkiye’yi derinden etkiliyordu. 1931’den itibaren İstanbul’la yerleşen ve TKP üyesi olan tütün işçisi Kosova 4 Aralık 1945 günü kapı kapı dolaşarak iş ararken Tan gazetesi baskınına şahit oldu. Tan gazetesi dönemin nadir muhalif yayınlarındandı. Başında sosyalist **Sabiha Sertel** ve eşi Zekeriya Sertel’in bulunduğu gazete, CHP’nin tek parti iktidarına karşı muhalefetin sesi olarak öne çıkıyor, totaliter rejimleri eleştiriyor, demokratik ve çok partili sistemi savunuyordu. Sabiha ve Zekeriya Sertel çifti, sahibi oldukları yayınlarda II. Dünya Savaşının boğucu atmosferinde Türkiye egemenlerinin güçlü ve muteber gördüğü, hayranlık duyduğu faşizmi teşhir ediyor, barış talep ediyorlardı. Çıkardıkları yayınlarda Nâzım Hikmet, Vâlâ Nurettin, Sabahattin Ali, Fatma Nudiye, Suat Derviş gibi dönemin pek çok aydınının yazıları yayınlanıyordu. Bu nedenlerle iktidar yanlısı gazeteler tarafından hedef gösteriliyorlardı.

O soğuk kış gününde, üniversite öğrencilerinin de katıldığı bir baskınla Tan gazetesinin matbaası tahrip edildi. İlerleyen yıllarda Tan gazetesi baskınının sorumluları hesap vermeyecek, yargılanmayacak hatta ödüllendirileceklerdi. Serteller ise elbette yargılandılar ve 3 ay tutuklu kaldılar. Ancak Milli Şef yönetimi bu cezayı yeterli görmedi. Sertel çifti, artan baskılar nedeniyle 1950’de ülkeyi terk etmek zorunda kaldı ve sürgün hayatı yaşamaya başladı. TKP üyesi olan Sabiha Sertel, Budapeşte Radyosunun Türkçe yayınlar servisinde çalıştı. Nâzım Hikmet, Hayk Açıköz gibi pek çok komünistle dostluk ve yoldaşlık etti. Sabiha Sertel, 1968’de Bakü’de sürgündeyken öldü.

Tan gazetesinin basıldığı o soğuk Aralık gününde bir dönem gazetenin yazarları arasında yer almış **Fatma Nudiye**, tam 7 yıldır cezaevindeydi. 1904'te, İstanbullu varlıklı bir ailenin kızı olarak dünyaya gelen Fatma Nudiye, 1928 yılında evlendiği ilk eşinin etkisiyle Marksizme ilgi duymaya başlamıştı. 1932'deyse Hikmet Kıvılcımlı ile tanışmıştı. Fatma Nudiye dönemin aydınlarındandı, Kıvılcımlı ile ortak kurdukları yayınevinde Marksist eserlerin Türkçeye çevrilmesi işiyle meşgul oldu. Tiyatro oyunları, çocuk kitapları yazdı ve politik faaliyetlerini aralıksız sürdürdü. 1938'de Kıvılcımlı'nın bazı broşürlerinin ve

Nâzım'ın şiirlerinin Yavuz Zırhlısında bir öğrencinin dolabında bulunması nedeniyle 10 yıl hapse mahkûm edildi. Tarihe Donanma Davası olarak geçen bu dava nedeniyle Fatma Nudiye, hayat arkadaşı Hikmet Kıvılcımlı, Nâzım Hikmet ve Kemal Tahir gibi isimlerle birlikte hapis yattı. On yılın ardından tahliye edildikten sonra da politik faaliyetlerine devam etti. Artık hayat arkadaşı olarak yollarını ayırmış olmalarına rağmen 1954'te Kıvılcımlı'nın kurduğu Vatan Partisine üye oldu ve büyük bir özveriyle çalıştı. 1957'de Fatih'teki seçim mitinginde konuşma yaparken saldırıya uğradı ve yaralandı. Bu mitingden sonra Vatan Partisi kapatılırken Fatma Nudiye, partinin tüm yöneticileri gibi "ameleden adamları mevki-i iktidara getirmek" suçlamasıyla yeniden tutuklandı ve 2 yıl hapis yattı.

Berlin'de Nâzım Hikmet'le tanışmasının ardından 1951'de TKP'ye üye olan **Sevim Tarı** da varlıklı bir aileden gelmesine rağmen bu topraklarda devrimci mücadeleye katkı sunmuş, kadınlardandır. Elbette o yılların ağır siyasi atmosferinde komünistlere yönelik baskılardan o da nasibini aldı ve 1951'de tutuklandı. Milli demokratik devrim çizgisinin öncülerinden Mihri Belli ile hapisteyken tanıştı ve evlendi.

Sevim Belli, parti faaliyetlerinde eşine kıyasla fazla öne çıkmadı. Ama sosyalizm davasının güçlenmesi için büyük bir disiplin içinde İbni

Haldun'un, Darwin'in, Marx'ın, Engels'in, Lenin'in eserlerini Türkçeye çevirdi. Kendi deyimiyle "gençler okumak istiyorken ve hazır basan da varken" kitapları çevirmesi bu topraklarda Marksist eserlerin yaygın biçimde okunabilmesini sağladı. O döneme kadar Marksist eserlere ulaşma

şansı elde edemeyen kuşakların devrimcileri bu çabanın ne denli önemli olduğunu derinden kavrayacaklardır.

Nâzım Hikmet'in bir başka arkadaşı olan **Suat Derviş** de Tan Gazetesinin yazarıydı. O da varlıklı bir ailede dünyaya gelmişti ve o da çeviriler yapıyordu. Osmanlı'nın yıkılışını kadın kahramanlar üzerinden anlattığı romanlar, şiirler yazıyordu. 1936'dan itibaren dönemin diğer aydınları ile beraber Tan gazetesinde yazmaya başlaması hayatını ve görüşlerini büyük ölçüde değiştirdi. Yazılarında konaklarda yaşanan aşkları değil, kadın sorununu işlemeye, faşizmi eleştirmeye başladı. 1940'ta TKP Sekreteri Reşat Fuat Baraner'le evlenmesi değişimini daha da hızlandırdı.

O, varlıklı bir aileden gelmişti ve görünüşü, birkaç dil bilmesi, piyano çalmasıyla bunu belli ediyordu. Ama aynı zamanda cesur ve duyarlı bir aydıydı. Partinin yönlendirmesi ile eşiyle birlikte çıkarttıkları Yeni Edebiyat Dergisi, Orhan Kemal, Hasan İzzettin Dinamo, Mehmet Seyda gibi edebiyatçıların yetişmesine büyük katkı sağladı. Kadın işçilerin yaşamlarına tanıklık etmek için sokaklarda röportajlar yaptı. İşçilerin,

emekçi kadınların sorunlarını gazete sayfalarına taşıdı. Yaşlanınca ya da sakatlanınca işten atılan, çalışırken çocuğunu bırakacak yer bulamayan kadın işçilerin basındaki sesi oldu. Polis sorgusunda bebeğini kaybetti, hapis yattı, sansüre uğradı, yoksulluk çekti, bedel ödedi. 1970'lerin başında ilerleyen yaşına ve artık görmez olan gözlerine rağmen arkadaşı Neriman Hikmet ile birlikte Devrimci Kadınlar Birliğini kurdu. 12 Mart darbesi nedeniyle devrimci gençleri evinde sakladığı için yaşamının son yıllarında bir kez daha tutuklandı.

12 Mart darbesi, idam ipine gönderdiği genç devrimcilere rağmen işçi sınıfının yükselişinin önüne geçemedi. Emekçi kadınların mücadelesi birkaç yıllık bir baskı döneminin ardından güçlenmeye devam etti. 1975'te kurulan İlerici Kadınlar Derneği bu yükselişin bir bakıma hem sonucu hem de nedeniydi. İKD'nin çalışmaları Türkiye işçi sınıfının mücadelesinde çok önemli bir halkadır. İKD'nin kızıl çatkılı kadınları, gecekondu mahallelerinde, işyerlerinde "Çocuklara Süt", "Her İşyerine Kreş", okuma-yazma kampanyaları örgütlediler. Kadınlar için kurslar açtılar. İşçi evlerini, gecekondu mahallelerini mesken tutarak Maden-İş grevlerinin başarıyla devam ettirilmesini sağladılar. Grevlerle dayanışmak üzere ziyaretler, kampanyalar organize ettiler. 1 Mayıs meydanlarına on binlerce kadın işçi taşındılar. Faşist terörün yükseldiği, sokak ortasında insanların katledildiği, grevci işçilerin, gençlerin öldürüldüğü, katliamların tezgâhlandığı 1980 öncesi günlerde faşizme karşı mücadelenin ne denli önemli olduğunu emekçi kadınlara anlattılar. "Kadınlar için zayıf, güçsüz yaratıklardır, önce onlar sindirilir görüşünü işleyen burjuva düşüncesinin doğru olmadığını göstermek zorundayız" dediler ve kadınları faşizme karşı mücadeleye çektiler. "Evlad Acısına Son" mitingleri düzenlediler. İKD böylelikle onlarca şubesi, Kadınların Sesi adlı binlerce adet basılan yayını, sanayi işçilerinden öğrencilere, memurlardan ev kadınlarına on binlerce üyesi olan bir dernek haline geldi. Türkiye'de emekçi kadınlar o güne dek hiç bu kadar örgütlü ve güçlü olmamışlardı. Bu nedenle örgütlerine sahip çıkıyorlardı.

Derneğin başkanı **Bakiye Beria Onger** idi. Onger, 1921'de doğmuş ve iyi bir eğitim alarak hukukçu olmuştu. Genç yaşta üyesi olduğu TKP'de kadın çalışmalarının içinde yer almıştı. Bu deneyimleri sayesinde 1975 yılında kurulan İlerici Kadınlar Derneği'nin başkanı seçilmişti. 12 Eylül darbesine doğru gidilirken sıkıyönetim ilan eden Ecevit hükümeti 28 Nisan

1979'da İKD'yi kapattı. İktidar ilk olarak emekçi kadınları ve onların örgütlerini hedef almıştı. Ancak emekçi kadınlar erkek işçi kardeşleriyle beraber omuz omuza mücadele etmeye devam ettiler. 15 Ekim 1979'da yapılan seçimlerde TKP Onger'i bağımsız senatör adayı gösterdi. Disiplin içinde büyük bir seçim kampanyası yürütüldü. TKP üyeleri tüm emekçi semtlerinde çalıştılar ve her yerde "işçi sınıfının partisine kulak ver, adayımız Bakiye Beria Onger" sloganları yankılanır oldu.

Her zaman demokrat olmakla övünen, bugünlerdeyse 15 Temmuz darbe girişimini fırsata çeviren AKP

tarafından hapsedilen Nazlı Ilıcak, o zamanlar Tercüman gazetesindeki yazısında seçim günü her oy sandığının başında Beria Onger için bir sandık görevlisi bulunduğunu dehşetle anlatıyordu. Bunu "komünizm tehlikesi" olarak değerlendiriyordu. Elbette bu sözler Türkiye burjuvazisininin bir işçi devriminden duyduğu büyük korkunun dolaysız ifadesiydi. Bu korku 1980 darbesinin temel motivasyonlarından biri olacaktı. Bu sözlerin üstünden bir yıl geçmeden bir askeri darbe ile "komünizm tehlikesi" bertaraf edildi. Ilıcak'ın 1978'den itibaren çeşitli vesilelerle "göreve çağırdığı" ordu, böylece korkak ve zalim burjuvaziye derin bir nefes aldırdı. Ancak Beria Onger, "yolum işçi sınıfının devrimci yoludur. İşçi sınıfının örgütlü gücünün gösterdiği yoldur. Türkiye'de ve dünyada sosyalizmin zaferi için, savaşızsız, sömürsüz, sınıfsız bir dünya kurulması için savaşımlar veriyorum" demekten vazgeçmedi.

O sıralar 70 yaşında olan **Behice Boran** da darbenin hedefi olan sosyalist önderlerdendi. Boran, Kurtuluş Savaşı yıllarında ailesiyle birlikte Bursa'dan İstanbul'a göçmüştü. Aldığı eğitim sayesinde Amerika'da burslu olarak sosyoloji doktorası yaptı. Burada Marksizmle tanıştığında büyük bir heyecan ve dönüştürme yaşadı. "Marksizm bütün dünyamı değiştirdi. Bütün çelişkiler

çözüldü, her şey yerli yerine oturdu sistematik ve tutarlı bir biçimde. Ve müthiş bir sevinç duydum. Bir fikre sahip olmak demek o fikri hayatta pratik düzeyde hayata geçirmektir” diyordu Behice Boran. Toplumunu değiştirmek üzere örgütlü mücadeleye katılması gerektiğini düşünüyordu. Bu düşünceyle 1944’te TKP’ye katıldı. 1948’de siyasi görüşleri nedeniyle üniversiteden uzaklaştırıldı. 1950’de Barışseverler Cemiyeti’nin kuruluşunda yer aldı. Birleşmiş Milletler’in Güney Kore için destek çağrısının ve Menderes hükümetinin Kuzey Kore’ye savaş gücü göndermesinin ne anlama geldiğini teşhir etmek üzere çeşitli çalışmalara katıldı. Savaşa karşı mücadelenin içinde yer aldı. Köprübaşında bildiri dağıtması nedeniyle askeri mahkemeye sevk edildi ve 15 ay hapis yattı.

1961’de aralarında Maden-İş’in unutulmaz önderi Kemal Türkler’in de bulunduğu 12 sendikacının kurduğu Türkiye İşçi Partisi,

aydınları partiye davet ettiğinde bir sosyalist olarak bu daveti kabul etti ve 1962’de TİP’e üye oldu. 1965’te milletvekili seçilerek parlamentoya girdi. Yıllar içinde partinin genel başkanı Mehmet Ali Aybar’la yaşadığı fikir ayrılıkları iyice büyüdü ve Aybar’ın partiden ayrılmasıyla 1970’te partinin genel başkanı oldu. Ancak kısa süre sonra 12 Mart 1971 darbesiyle TİP kapatıldı ve Boran bir kez daha hapis cezasına çarptırıldı.

Behice Boran, ömrü boyunca çok disiplinli ve direngen bir devrimci kadın olarak etrafındaki insanlarda saygı uyandırmayı başarmıştı. Bu durum içeride de değişmedi. O, disiplinini asla bozmadı. Cezaevinde her sabah erkenden kalkarak kısa bir spor yapar ve işinin başına otururdu. Farklı siyasi görüşlerden mahpus kadınlar onun disiplini, çalışkanlığı ve kararlılığıyla, hiçbir şey söylemeden çok şey öğreten insanlardan olduğunu ifade etmekten çekinmediler. O, içerideyken onu ziyarete gelen sendikacılara, yoldaşlarına büyük moral verirdi. Mücadelenin her koşulda devam edeceğini söyler ve

hissettirirdi.

Behice Boran, üç yıl sonra genel af nedeniyle haptisten çıktı ve 1975'te TİP'in ikinci kez kuruluşunda görev aldı, yeniden genel başkan seçildi. Bunun üzerine yaptığı konuşmada şöyle diyordu: "Hedefimiz sosyalizmdir. Onu hedef alarak dümen tutuyoruz, bir rota izliyoruz. Bu rotada önümüze kayalıklar çıkar, ters rüzgârlar ve akıntılar olur, ama kayalıkları aşarak ve ters yöndeki rüzgârları, akıntıları göğüsleyerek aynı rotada sosyalizme ilerleyeceğiz."

Behice Boran, siyasette olduğu kadar gündelik hayatta da mücadeleci bir kadındı. Eşi o yıllarda felçliydi, bir çocuğu vardı ama o bunları bir yük olarak görmeyen, direngen bir kadındı. John Steinbeck, Howard Fast gibi kimi yazarlardan bazı kitapları Türkçeye çevirmenin, kadın mücadelesiyle ilgilenmenin yanı sıra bilimsel gelişmeleri ve sosyoloji üzerine akademik tartışmaları da yakından takip ederdi. 1979 1 Mayıs'ında sokağa çıkma yasağı ilan edildiği zaman 69 yaşındaydı. Buna rağmen 1 Mayıs yasağını tanımayacağını ve bir yürüyüş düzenleyeceğini ilan eden partisiyle birlikteydi. O, en önde yürüyerek yoldaşlarına cesaret vermesi gerektiğini düşünüyordu ve öyle de yaptı. Polis saldırısında yaralandı, hâkim karşısına çıkarıldığındaysa eylemini büyük bir inanç ve kararlılıkla savundu.

Kısa süre sonra 12 Eylül 1980 askeri faşist darbesi geldi. Darbenin ardından bir müddet ev hapsinde tutulan Boran, yoldaşlarının ısrarına rağmen yurtdışına çıkmak istemiyordu. Ancak ilerleyen yaşı ve sağlık durumu nedeniyle yoldaşlarının ısrarı artınca oğlunu Türkiyede bırakarak yurtdışına çıktı. Bu nedenle büyük acı duysa da son yıllarını ahlânarak değil 1982 anayasasına karşı mücadele ile ve sosyalist solun birleştirilmesi çabasıyla geçirdi. 10 Ekim 1987'de Brüksel'de sürgündeyken hayatını kaybetti.

1980 askeri faşist darbesinin hedefinde işçi sınıfı ve devrimci hareket vardı. İlk kez ayağa kalkın, sömürüye karşı birlikte mücadele etmenin, dayanışmanın, zalimlerden hesap sormanın ne anlama geldiğini kavramaya başlayan işçi sınıfı büyük bir darbe aldı. Şiddet ve korku dört bir yanda hâkim oldu. Yeni işçi kuşakları yıllar boyunca bu darbenin ceremesini çekti. İşçi sınıfının tüm örgütleri yok edildi, öncülerini hapslere atıldı, öldürüldü. Niceleri işkence tezgâhlarında onur ve yaşam mücadelesi verdi.

Elif Çağlı *Eylül Günlüğü* adlı şiir kitabının önsözünde şöyle der: "12 Eylül dönemi bu topraklarda yaşayan devrimci insana, faşizmin gerçekte ne demek

olduğunu doğrudan öğretti. Faşizm ‘içerde’ olana da olmayana da baskı ve işkencenin acısını fazlasıyla yaşattı. O günlerin beraberinde getirdiği ölümlerin acısı unutulamaz; insanların yüreklerinde açtığı yaralar hâlâ sızlar. Zor günler zor sınavlara çeker insanı. Çekilen tüm acılara karşın, devrimci bayrağı yarınlara taşıyabilmek için tarihsel iyimserliği her daim yeşertmek gerekir. İnancı ve umudu acıya katık eyleyip yola devam etmeyi becermektedir hüner.”

Çağlı, umut yüklü şiirlerinden “İkinci Dünya Savaşı sonrasında yaşama gözlerini açıp, farklı tarih kesitlerinin farklı koşullarında erken politize olan bir kuşağın öyküsünden dizelere yansıyan gölgeler” olarak bahseder. Bu “öykü”den payına düşeni almış ve politik savaşımına on yıllar boyunca devam etmiştir Elif Çağlı. Gençlik ve işçi hareketinin 60’lı ve 70’li yıllardaki büyük yükselişi; üniversite ve fabrika işgalleri; uzun soluklu grevler, sendikal ve siyasal içerikli mitingler, geniş toplumsal örgütlenmeler, Maden-İş deneyimi, 15-16 Haziran Büyük İşçi Direnişi; 12 Mart darbesi, darbe ile ezilemeyen ve yeniden yükselen umut; DGM Direnişleri, 1977 1 Mayıs’ı, MESS grevleri; devlet güdümlü katliam ve cinayetler, 12 Eylül askeri faşist darbesi, 80’li yılların faşizmi, idamları, hapisleri, işkenceleri, karanlığı, umutsuzluğu; 90’lı yılların “muzaffer kapitalizm”, “elveda proletarya” çılgınlıkları; 2000’li yılların geçmişle bağı koparılmış gençliği, örgütsüzlüğü, dağınıklığı; turmandırılan faşizm ve savaş ortamı; her dönem yürütülen örgütlü mücadele, enternasyonal mücadele çabası...

O, her dönemeçte yeniden sınanarak, sınavlardan yenilenmiş ve güçlenmiş bir şekilde çıkarak, bu toprakların geriliklerine teslim olmayı reddederek ve bu geriliklere karşı amansız bir savaş yürüterek mücadelesini bu günlere taşıdı. İşçi sınıfının, kadının ve nihayet tüm insanlığın kurtuluşunun yolunu döşeyen mücadelenin kadın önderlerinden biri olarak Marksist tutumun cisimleşmiş hali oldu. Bugünün temel sorunlarına devrimci temellerde yanıtlar getirdi, eserler ortaya koydu. Bu toprakların komünist kadınları böyle bir öndere sahip olmakla ne kadar gurur duysalar azdır. Devrimci tutum, Elif Çağlı’nın fikirlerini, yapıtlarını, örgüt anlayışını, sınıf temelli devrimci pratiklerini özümseme çabasını büyütmeektir.

Elif Çağlı, Türkiye’de Marksizmin ışığını genç sınıf devrimcilerine taşıyan, enternasyonalizm bayrağını yükselten ve yalnız bu topraklarda değil, dünyada da unutturulmaya çalışılan Bolşevik tarza sahip çıkarak onu dipdiri

yaşatan bir kadın önderdir. İdeolojik, teorik, politik, örgütsel alanlarda Marksizme katkı sunan Elif Çağlı, bu açıdan kuşağının ve günümüz Türkiye ve dünya sosyalist hareketinin çok önüne geçmiştir. O, kökleri geçmişte olan ama mücadelesiyle geleceği temsil eden bir devrimcidir. Bu nedenle onun ve yoldaşlarının mücadelesi geleceği, gelecek Elif Çağlı'yı yazacaktır.

Kaynakça:

- Elif Çağlı, *Kızıl Kanatlı Rosa*, marksist.net
- Elif Çağlı, *Eylül Günlüğü*, Tarih Bilinci Yayınları
- Louise Dorneman, *Clara Zetkin: Adanmış Bir Ömür*, Ceylan Yayınları
- Zehra Aras, *Ekim Devriminin Kadın Kahramanları*, marksist.net
- Galina Serebryakova, *Ateşi Çalmak*, Evrensel Basım Yayın
- Aleksandra Kollontay, *Pek Çok Hayat Yaşadım*, Agora Kitaplığı
- Jean Freville, Inessa Armand Bolşevik Devrimi'nin Büyük Kadını, Nisan Yayıncılık
- Nadejda Krupskaya, *İşte Lenin*, İnter Yayınları
- Adelaide Popp, *Bir Kadın İşçinin Gençliği*, Evrensel Basım Yayın
- Klavdiya Sverdlova, *Sverdlov Urallı Delikanlı*, Ceylan Yayınları
- Lev Troçki, *Hayatım*, Yazın Yayıncılık
- Barbara Evans Clements, *Bolshevik Women*, Cambridge University Press
- *Early Communist Work Among Women: The Bolsheviks*, From Women and Revolution issues 10 and 11
- *Revolutionary Women: Ludmila Stal*, www.workerspower.co.uk
- Jane McDermid and Anna Hillyar, *The Midwives of the Revolution, Female Bolsheviks and Women Workers in 1917*, UCL Press
- *Natalia Sedova*, spartacus-educational.com

- Beatrice Farnsworth, *Aleksandra Kollontai: Socialism, Feminism and the Bolshevik Revolution*, Stanford University Press
- L. Katasheva, *Natasha - A Bolshevik Woman Organiser*, Workers' Library Publishers
- İlkay Meriç, *Osmanlı'dan TC'ye Kadın Hareketi ve Kadın Hakları*, marksist.net
- Ahmet Makal, *Türkiye'de 1950-1965 Döneminde Ücretli Kadın Emegine İlişkin Gelişmeler*, AÜ SBF, politics.ankara.edu.tr
- *Kadınlar Hep Vardı: Türkiye Solundan Kadın Portreleri*, Dipnot Yayınları
- Zehra Kosova, *Ben İşçiyim*, İletişim Yayınları
- *Fatma Nudiye Yalçı, Hayatı ve Eserleri*, Derleyen Ahmet Kale, Rezan Yayınları
- Radikal Sevim Belli röportajı, t24.com.tr
- Hayk Açıkgöz, *Anadolulu Bir Ermeni Komünistin Anıları*, Belge Yayınları
- Sennur Sezer, *Beria Onger'in Ardından*, evrensel.net
- Behice Boran: Son Nefesine Kadar belgeseli, Üçüncü Sinemacılar Kolektifi
- Mehmet Sinan, *Marksizm ve Türk Solunun Geleneği*, marksist.net
- Mehmet Sinan, *Proleter Sınıf Temelinden Yoksunluk*, marksist.net
- *Türkiye'de Kapitalist Gelişmenin ve İşçi Hareketinin Kısa Tarihi*, marksist.net
- *İlerici Kadınlar Derneği (1975-80) "Kırmızı Çatkılı Kadınlar"ın Tarihi*, Derleyen Muazzez Pervan, Tarih Vakfı Yurt Yayınları

